

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลต่อการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับ แนวคิด ทฤษฎี ของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และค้นคว้างานวิจัยต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ครั้งนี้ ตามลำดับต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
2. การจัดการศึกษาของไทย
3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
4. บทบาทหน้าที่ ภารกิจองค์กรในการจัดการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
5. การปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบองค์การบริหารส่วนตำบล
6. บริบทศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดบุรีรัมย์
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ปัจจุบันสังคมให้ความสำคัญกับระบบ “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” มากขึ้น ซึ่งเป็นระบบที่ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในกระบวนการเสนอปัญหาและการตัดสินใจในกิจกรรมการพัฒนาของทางราชการ ที่จะเกิดผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชน ในประเด็นแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

การมีส่วนร่วมเป็นการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นผลรวมของข้อผูกมัดจากแต่ละคนบนพื้นฐานของความเชื่อว่าโครงการเป็นของพวกเขา เพื่อพวกเขา และโดยพวกเขา ที่แสดงออกมาเป็นรูปแบบพฤติกรรมร่วม เป็นการแสดงพฤติกรรมของผลประโยชน์ร่วม ดังนั้นการเรียนรู้จะเกิดขึ้น ประชาชนสามารถเรียนรู้ได้ เป็นการพบปะของผู้คนที่มีความหลากหลายด้านข้อมูล ประสบการณ์ และความคิดมาร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์

วิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา วางแผนงาน ดำเนินงาน และติดตามประเมินการทำงานร่วมกัน โดยใช้ความแตกต่างหลากหลายของแต่ละคนเป็นจุดแข็งในการทวิคุณความสำเร็จ การมีส่วนร่วม ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

สัมพันธ์ อุปลา (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษาอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น พบว่า

1. ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง โดยการมีส่วนร่วมในงานกิจการนักเรียนมากกว่างานอื่น ๆ ปัญหาการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่สำคัญคือ ชุมชนเข้าใจว่าภารกิจจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของโรงเรียนเท่านั้น สำหรับข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือ บุคลากรในโรงเรียนควรมีนุชยสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน และชุมชนควรมีส่วนร่วมรับรู้การตัดสินใจกำหนดนโยบายของโรงเรียน

2. คณะกรรมการโรงเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอยู่ในระดับมาก โดยมีส่วนร่วมในเรื่องให้ความเห็นชอบต่อแผนปฏิบัติการประจำปีของโรงเรียนมากกว่าด้านอื่น ๆ ปัญหาที่มีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่สำคัญ คือ เมื่อมีการประชุมคณะกรรมการโรงเรียน มักไม่แสดงความคิดเห็น ส่วนใหญ่จะคล้อยตามประธานในที่ประชุม ส่วนข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือ โรงเรียนต้องยอมรับในความสามารถในการตัดสินใจของคณะกรรมการโรงเรียนให้มากกว่านี้

สุทธิรักษ์ ปิณฑานนท์ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาผลการวิจัยพบว่า ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทุกขั้นตอน คือ

1. ขั้นตอนการแต่งตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาโรงเรียน
2. ขั้นตอนการประชุมเพื่อร่วมดำเนินการ ชุมชนมีส่วนร่วมในการส่งตัวแทนในฐานะกรรมการสถานศึกษาโรงเรียน
3. ขั้นตอนสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลมีส่วนร่วมให้ข้อมูล
4. ขั้นตอนกำหนดหลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล
5. ขั้นตอนกำหนดความเหมาะสมของผู้รับบริการชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล
6. ขั้นตอนสร้างรายละเอียดต่าง ๆ ของเนื้อหาชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้และสร้างรายละเอียดของเนื้อหา
7. ขั้นตอนวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของเนื้อหามีส่วนร่วมโดยเข้าประชุมวิเคราะห์เห็นชอบเสนอแนะ

8. ขั้นตอนการนำเนื้อหาไปใช้มีส่วนร่วมโดยเป็นวิทยากร ส่วนปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา พบว่าทุกปัจจัยเงื่อนไขที่ศึกษา มีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งสิ้น

ยุทธชัย ชูชัย (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาอยู่ในระดับน้อย โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการวางแผน และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ปัจจัยที่มีความสำคัญระดับมาก ได้แก่ ความต้องการให้ชุมชนเจริญก้าวหน้า ความศรัทธาต่อระบบการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ความศรัทธาต่อผู้บริหารและคณะครู และลักษณะกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการของชุมชน นอกนั้นมีความสำคัญระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีความสำคัญระดับน้อยได้แก่ อำนาจที่เกิดจากคนที่มิอำนาจเหนือกว่า

อนันต์ ธิดำ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านประสานงานอยู่ในระดับร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ส่วนการมีส่วนร่วมในการวางแผน การจัดสรรทรัพยากร การกระตุ้นการทำงาน และการติดตามประเมินผลมีส่วนร่วมในระดับมาก

2. ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ ความรู้สึกรู้ว่าโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ความต้องการพัฒนาโรงเรียนให้เจริญ การเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาและความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ ชุมชนไม่มีเวลา ความยากจนของชุมชน โรงเรียนขาดการประชาสัมพันธ์และขาดการประสานงาน

วรวรรณ ตันหาเสน (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาดำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชุมชนต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทุกด้านและควรให้มีการให้ความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาแก่คนในชุมชนและควรมีการเชิญชวนคนในชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรมการศึกษาต่าง ๆ ด้วย

ประสาน เทียงอยู่ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนบ้านมูลเหล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิจิตร เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน งานวิชาการ งานบริหารงบประมาณ งานบริหารทั่วไป ชุมชนมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด และงานบริหารบุคคลมีส่วนร่วมในระดับมาก

ประยูทธ ปันทนา (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความต้องการของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนชุมชนบ้านแม่ฮี อำเภอป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารทั่วไปอยู่ในระดับสูง งานวิชาการ งานงบประมาณและการบริหารงานบุคคลอยู่ในระดับปานกลาง

จากผลการศึกษาการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ชุมชนสามารถเข้าไปร่วมได้ในหลายลักษณะ เช่น การเข้าไปร่วมเป็นกรรมการสถานศึกษา เข้าไปร่วมเป็นคณะกรรมการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ร่วมบริจาคทรัพย์สิน สิ่งของแก่ทางโรงเรียน เป็นวิทยากรท้องถิ่นให้นักเรียน แสวงหาแหล่งทรัพยากรเพื่อพัฒนาการศึกษาแก่โรงเรียน เข้าไปร่วมตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ เสนอแนะความคิดเห็นต่าง ๆ แก่โรงเรียน เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นแนวทางการเข้าไปร่วมจัดการศึกษาของชุมชนตามนโยบายทางการศึกษาที่กำหนดไว้

ประโยชน์ของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม

ประโยชน์ในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ นั้นจะเกิดความสมบูรณ์ได้ก็ต่ออาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้น เพื่อที่การพัฒนาจะได้เกิดผลตรงตามความต้องการของชุมชน

สุพัตรา เข้มนิ่มนวล (2544 : 19) ได้กล่าวว่า การจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน หากจัดให้เหมาะสมแล้วจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง พอสรุปได้ดังนี้

1. ประชาชนในฐานะเจ้าของการศึกษาจะรู้ถึงสิ่งที่ต้องการและไม่ต้องการจากการศึกษาของตนเองและของบุตรหลาน ความต้องการเหล่านี้เกิดจากการต้องการสัมผัสสภาพข้อเท็จจริงในชีวิตการทำงานและการดำรงชีวิต
2. ทำให้เกิดความรู้สึกมีอำนาจและความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน
3. ประชาชนได้มีโอกาสจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคุมการทำงานของระบบราชการให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
4. เปิดโอกาสในการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เพราะเมื่อการปกครองส่วนท้องถิ่นมีการพัฒนาในระดับหนึ่งแล้ว ประชาชนเองจะรู้ว่าเขาไม่ได้เป็นเพียงผู้รับผลประโยชน์จากการศึกษาเท่านั้น เขาจะต้องเป็นผู้ให้ด้วย

สรุปได้ว่า ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบร่วมในการจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และเป็นประโยชน์กับประชาชนโดยตรงในเชิงของการป้องกันและแก้ไขเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้ง และยังช่วยเพิ่มความง่ายในการนำไปปฏิบัติและเป็นการเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจ ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็น

เจ้าของและมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ช่วยให้เกิดการพิจารณาทางเลือกใหม่ ทำให้การตัดสินใจรอบคอบขึ้น

การจัดการศึกษาของไทย

การจัดการศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ พัฒนาคคน ประเทศไทยจึงให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างยิ่งโดยกำหนดให้การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญพ.ศ. 2550 จึงมีการกำหนดพระราชบัญญัติการศึกษาขึ้นมา มีนักวิชาการและนักการศึกษาได้สรุปพระราชบัญญัติการศึกษาดังกล่าว ไว้ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาไว้หลายประการ และได้เสนอประเด็นที่เน้นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ การจัดการศึกษาแนวใหม่ที่มีลักษณะเป็นการปฏิรูปการศึกษาโดยกล่าวถึงความมุ่งหมายและหลักการ สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา ระบบการศึกษา แนวการจัดการศึกษา การบริหารและการจัดการศึกษา มาตรฐาน และการประกันคุณภาพการศึกษา ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ทรัพยากร และการลงทุนเพื่อการศึกษา รวมทั้งเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ กรมสามัญศึกษา. 2542 : 12)

1. ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษามาตรา 6 กล่าวว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้คู่คุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่น ได้อย่างมีความสุข

2. หลักการในการจัดการศึกษา หลักสำคัญในการจัดการศึกษา (มาตรา 8) กำหนดไว้ 3 ประการ คือการจัดการศึกษาตลอดชีวิต การมีส่วนร่วมและการพัฒนาต่อเนื่อง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การศึกษาตลอดชีวิต ถือว่า การจัดการศึกษานั้นเป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน หลักการส่วนใหญ่คือ ให้ทุกคนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การศึกษานี้ต้องครอบคลุมทุกด้าน มิใช่เฉพาะชีวิตการทำงานเท่านั้น เพราะไม่เพียงบุคคลต้องพัฒนาตนเองและความสามารถในการประกอบอาชีพของตน คนแต่ละคนจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชน และประเทศโดยส่วนรวม ทั้งด้านเศรษฐกิจ ชีวิตความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีพัฒนาอย่างรวดเร็ว จำเป็นต้องศึกษาความเป็นไปรอบตัวเพื่อให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

2.2 การมีส่วนร่วมสังคมต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาการมีส่วนร่วมนั้น แสดงออกได้หลายลักษณะเช่น ร่วมเป็นกรรมการ ร่วมแสดงความคิดเห็น สนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษา สนับสนุนทรัพยากร ติดตามประเมินผล ส่งเสริมให้กำลังใจ และปกป้องผู้ปฏิบัติงานที่มุ่งประโยชน์ต่อส่วนร่วม หลักการนี้ถือว่าอนาคตของประเทศและความเจริญรุ่งเรืองของสังคมไทย

2.3 การพัฒนาต่อเนื่อง การศึกษาเป็นเรื่องที่ต้องปรับเปลี่ยนตลอดเวลาให้ทันกับความรู้ที่ก้าวหน้าไปไม่หยุดยั้ง การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องนี้มีทั้งการคิดค้นสาระและกระบวนการเรียนรู้ใหม่ ๆ

จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นั้น มุ่งเน้นให้ทุกคนในสังคมเป็นผู้ร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษาทุกระดับ ในลักษณะของการร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อให้การ ศึกษาของชาติมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อคนในชาติ

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การศึกษาอย่างเป็นระบบได้จัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2441 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 1 โปรดให้ตั้งโรงเรียนขึ้นในเขตพระบรมมหาราชวังเพื่อเตรียมบุคคลให้เข้ารับราชการ อันเป็นจุดกำเนิดของระบบการศึกษาไทยซึ่งพระองค์ท่านทรงเห็นว่ามี ความสำคัญสูงสุด ดังกระแสพระราชดำรัสว่า การเล่าเรียนในบ้านเมืองเราจะเป็นข้อสำคัญที่หนึ่ง ซึ่งฉันจะอุตสาหะจัดขึ้นให้เจริญได้ มีการสานต่อพระบรมราชนโยบายและขยายขอบเขตการศึกษา ให้กว้างขวางต่อมาจนถึงปัจจุบัน ปรากฏการณ์นี้จึงนับว่าเป็นจุดกำเนิดของการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยกำหนดนโยบายการจัดการ ศึกษาขั้นพื้นฐานของปวงชนไว้ ดังนี้ (รุ่ง แก้วแดง. 2542 : 84)

1. การขยายโอกาสทางการศึกษา และยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของปวงชน

1.1 ส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยทุกคน ได้รับการบริการเพื่อเตรียมความพร้อมอย่างน้อย 1 ปี ก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา

1.2 จัดการศึกษาภาคบังคับให้ทั่วถึงมีคุณภาพ และสะดวกแก่ผู้เรียนสำหรับ สถานศึกษาของรัฐจะต้องจัดแบบให้เปล่า โดยการจัดการศึกษาระดับใดให้เป็นการศึกษาภาคบังคับ จัดให้เป็นการเฉพาะ

1.3 ให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของปวงชน รัฐเร่งจัด และขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชนอย่างทั่วถึง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ สูงขึ้น

- 1.4 สนับสนุนการบริการศึกษาให้แก่ผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ และสังคมผู้ที่มีความบกพร่องทางร่างกาย สติปัญญา จิตใจ และอารมณ์ให้กว้างขวาง และทั่วถึงโดยเร็ว
2. พัฒนาคุณภาพของการจัดการศึกษาและบริการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - 2.1 จัดการศึกษา และส่งเสริมการอบรมเลี้ยงดูที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการของเด็กตามสภาวะความต้องการพื้นฐานตามวัยตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์
 - 2.2 ปฏิรูปการฝึกหัดครูและพัฒนาครูประจำโดยมุ่งให้เป็นการพัฒนาวิชาชีพ เฉพาะเพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นครูพัฒนาความรู้ความสามารถทั้งทางวิชาชีพครู ให้สูงขึ้น
 - 2.3 ปรับปรุงด้านเนื้อหาสาระ และกระบวนการเรียนการสอนทุกระดับ และทุกประเภทการศึกษาให้สนองต่อหลักการ และสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษาที่ตั้งไว้
 - 2.4 ส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกระดับรวมทั้งประชาชนทั่วไป มีความรู้ ความสามารถในการใช้ภาษาไทย ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมเพื่อการศึกษา เพื่อสร้างสรรค์ และพัฒนาความคิด องค์กรความรู้ และธำรงรักษาวัฒนธรรมของชาติ
 - 2.5 ส่งเสริมให้มีการเรียนภาษาต่างประเทศ ที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศอย่างกว้างขวางเพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม
 - 2.6 ส่งเสริมการวิจัยและการพัฒนานวัตกรรม เทคโนโลยีการศึกษา องค์กรความรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเนื้อหาสาระกระบวนการเรียนการสอน และการส่งเสริมการเรียนรู้
 - 2.7 ส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุ สามเณร นักบวช และบุคลากรทางศาสนา เพื่อให้สามารถเป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นผู้นำในการปลูกฝังคุณธรรม ศีลธรรม และค่านิยมที่เหมาะสมแก่บุคคลและสังคม
3. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อให้ประชาชน มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต
 - 3.1 จัดระบบเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างทั่วถึง กว้างขวาง และต่อเนื่องตลอดชีวิต
 - 3.2 ส่งเสริมและร่วมสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้เพื่อขยายบริการการศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนและกระจายความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ไปสู่วงกว้างได้อย่างรวดเร็ว
4. ระดมสรรพกำลังเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน

4.1 ส่งเสริมและให้การสนับสนุนบทบาทของครอบครัว ชุมชน สถาบันสังคมอื่น และสื่อมวลชนให้มีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษา การอนุรักษ์และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.2 ส่งเสริมให้เอกชนร่วมจัดการศึกษาทุกระดับเพิ่มขึ้น ให้มีอิสระและความคล่องตัวในการบริการและการบริหารจัดการ สามารถพึ่งตนเองได้ โดยรัฐให้การสนับสนุนด้านวิชาการทรัพยากร การอำนวยความสะดวก ในการดำเนินงานและรับรองมาตรฐาน

ดังนั้น การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 หมวดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ระบุว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึงการศึกษาที่รัฐต้องจัดให้กับประชาชนไม่น้อยกว่า 12 ปี โดยระบุตามมาตรา 43 ความว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายซึ่งยังไม่ชัดเจนว่าการศึกษาขั้นพื้นฐานจะจัดให้ถึงระดับใดแต่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติว่าต้องมีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติขึ้นเพื่อเป็นกฎหมายแม่บททางการศึกษาของชาติ การศึกษาขั้นพื้นฐานจึงมีความชัดเจนขึ้นดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 4 การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายความว่า การศึกษาระดับก่อนอุดมศึกษา โดยความหมายนี้การศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ การศึกษาที่ต่ำกว่าการศึกษาระดับอุดมศึกษา ลงมา 12 ปี คือการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยรวมถึงอาชีวศึกษาระดับประโยควิชาชีพหรือ ปวช. ด้วยความหมายของการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2 นี้ เป็นความหมายตามบทบัญญัติของกฎหมาย ทั้ง 2 ความหมายสำหรับความหมายทางวิชาการทั่วไปนั้น ก็มีผู้ให้ความหมายด้วยกัน เช่น (กมล สูดประเสริฐ 2541 : 39) การศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ การศึกษาสำหรับทุกเพศทุกวัย ให้มีโอกาส ได้เรียนรู้ทั่วไปที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต ปลูกฝังให้เกิดความอยากเรียนอยากรู้มีทักษะในการเรียนด้วยตนเอง รู้จักถาม สังเกต วิเคราะห์ ตระหนักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น การประชุมโลกว่าด้วยการศึกษา เพื่อ ปวงชน (World Conference on Education for All : WCEFA) การศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ การศึกษาที่มุ่งตอบสนอง ความต้องการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน ซึ่งรวมถึงการเรียนการสอนในระดับต้น อันเป็นพื้นฐานแก่การเรียนรู้ขั้นต่อไป เช่น การศึกษาสำหรับเด็กวัยเริ่มต้น การศึกษาในระดับประถม การสอนให้รู้หนังสือ ทักษะความรู้ทั่วไป ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตสำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่

กรมวิชาการและกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ให้ความหมายโดยใช้คำว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้สอดคล้องกับโครงการวิจัย ในเรื่องการประเมินความพร้อมในการจัด

การศึกษาขั้นพื้นฐานว่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือการศึกษาในระบบโรงเรียนที่รัฐมุ่งจัดให้กับเด็กทุกคนได้มีโอกาส ได้รับความรู้อย่างทั่วถึง เป็นการศึกษาในแบบให้เปล่าให้เนื้อหาสาระที่เป็นพื้นฐานของทุกคนสำหรับใช้ในการดำรงชีวิตประกอบอาชีพ และการศึกษาต่อเป็นการศึกษาที่มีคุณภาพสร้างเอกภาพของชาติ

กมล สุดประเสริฐ และสุนทร สุนันทชัย (2541 : 42) กล่าวว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นปัจจัยสำคัญของมวลชนมนุษย์ชาติ หากว่าเปรียบเทียบการไร้การศึกษาเป็นความยากจนขาดแคลนความยากจน ทางสติปัญญาทำให้มนุษย์เดือดร้อนได้มากกว่าความยากจนทางทรัพย์สินหลายเท่าตัว

ความสำคัญของการศึกษาขั้นพื้นฐาน กล่าวถึง ความสำคัญของการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ในนโยบายและแผนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ว่าการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นปัจจัยที่จำเป็นและมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าปัจจัย 4 เพราะการศึกษาขั้นพื้นฐานจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองทั้งทางความรู้ ความสามารถที่จะใช้ในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข มีศักดิ์ศรี และด้านคุณธรรมจริยธรรมที่ทำให้มนุษย์รู้จักทำนุบำรุงสังคมคนให้คงอยู่ได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพ หากบุคคลผู้ใดไม่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานบุคคลนั้นจะเป็นผู้ที่ผิดปกติต้องมีความเป็นอยู่ที่เดือดร้อนลำบากและไม่มีศักดิ์ศรี

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542 : 12) กล่าวว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ การศึกษาเพื่อชีวิตที่มีคุณภาพช่วยให้ประชาชนมีคุณธรรมในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคตมีความสามารถในการประกอบอาชีพพึ่งตนเองได้ และดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบ และมีบทบาทร่วมในการพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม

จากความหมายต่างๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น อาจสรุปได้ว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานหมายถึง การศึกษาเบื้องต้นที่รัฐมีหน้าที่จัดให้ประชาชนเพื่อสร้างเอกภาพของชาติโดยให้สนองตอบความต้องการความรู้ของประชาชนสำหรับใช้ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และมีศักดิ์ศรี มีความสามารถ คุณธรรม และสามารถใช้ความรู้นั้นในการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

การจัดการศึกษาระดับอาชีวศึกษา

การจัดการศึกษาอาชีวศึกษา เป็นการจัดการศึกษาที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะ และมีเอกลักษณ์แตกต่างจากหลักสูตรอื่น โดยมีแนวคิดว่าการอาชีวศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาและจัดเตรียมบุคคลด้านความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ทางวิชาชีพเพื่อประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีคุณธรรม อีกทั้งยังเป็นการจัดเตรียมบุคคลเพื่อรองรับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยการให้ความรู้ และฝึกอบรม รวมทั้งการปฏิบัติงานจริงในสถานประกอบการต่างๆ แก่บุคคลเพื่อให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะและเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ ตลอดจนดำรงรักษาวัฒนธรรมอันดี และเป็นพลเมืองดีของสังคม (สมคิด ณะเรืองสกุลไทย. 2544 : 122)

การจัดการศึกษาและการฝึกอบรมวิชาชีพ ในระดับช่างกึ่งฝีมือ ช่างฝีมือ ช่างเทคนิค และนักเทคโนโลยี มีอยู่ด้วยกัน 5 ประเภทวิชาหลัก คือ ประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม เกษตรกรรมและการประมง พาณิชยกรรม คหกรรมศาสตร์ และศิลปหัตถกรรม (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2542 : 30-33)

1. ประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม เป็นการจัดการประเภทวิชาที่มุ่งให้นักเรียน นักศึกษามีทักษะวิชาชีพด้านอุตสาหกรรมที่ต้องการด้านการลงทุน การประกอบธุรกิจขนาดใหญ่ในงาน การผลิตที่ต้องจัดการที่มีรูปแบบและระบบจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม มีดังนี้

1.1 เพื่อให้มีความสามารถประสบการณ์ด้านอุตสาหกรรม มีความรู้ในการประกอบอาชีพการลงทุน ด้านการผลิต การค้า ตลอดจนนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการพัฒนาอุตสาหกรรม

1.2 เพื่อให้มีโอกาสเลือกงานอาชีพที่เหมาะสมกับความสามารถ เจตคติ ความรู้ของตนเอง

1.3 เพื่อพัฒนาคุณภาพ จริยธรรม เจตคติ กิจนิสัย การทำงานที่ดีมีความคิดสร้างสรรค์ สามารถสร้างงานและพัฒนาอุตสาหกรรมได้เสมอ

1.4 เพื่อเสริมสร้างบุคลิกภาพ มีสุขภาพ อนามัยสมบูรณ์ทั้งทางกายและใจ

2. ประเภทวิชาศิลปหัตถกรรม เป็นประเภทวิชาที่มุ่งฝึกอบรมให้ผู้เรียน มีความสามารถ และทักษะวิชาชีพด้านฝีมือ ทำให้เกิดความสุขุมทรึภาพในการสร้างสรรค์งานด้านฝีมือ และศิลปะหลักสูตรของวิชาประเภทศิลปหัตถกรรม มีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

2.1 ให้ความรู้ความเข้าใจกระบวนการทางศิลปหัตถกรรม เพื่อที่จะนำไปค้นคว้า

และพัฒนางานศิลปหัตถกรรมของชาติ ให้สอดคล้องกับความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่

2.2 ให้มีความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปหัตถกรรมอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม และสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นมีเจตคติที่ดีต่องานศิลปหัตถกรรม

2.3 ให้มีความกตริเริ่มสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรม และสามารถนำไปใช้ประยุกต์ให้สัมพันธ์กับวิชาอื่นๆ ตามสภาพสังคมเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน

2.4 ให้มีลักษณะนิสัยเป็นผู้รับผิดชอบหน้าที่ มีคุณธรรม จริยธรรม และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

2.5 ให้สามารถจัดการเชิงธุรกิจ เชิงอุตสาหกรรมและฝึกให้มีทักษะในวิชาศิลปะหัตถกรรมจนสามารถนำไปประกอบอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ประเภทวิชาคหกรรม เป็นวิชาที่ว่าด้วยศิลปะที่เกี่ยวกับงานบ้าน ได้แก่ การเย็บปักถักร้อย การตัดเย็บเสื้อผ้า การประกอบอาหาร และการตกแต่งบ้าน ตลอดจนการดูแลเลี้ยงเด็กและคนชรา จุดประสงค์ของประเภทวิชาคหกรรม มีดังนี้

3.1 เพื่อการกินอยู่ดีของครอบครัวและการสร้างสรรค์ครอบครัวให้พัฒนาทุกๆ ด้าน

3.2 เพื่อให้มีความรู้ทางวิชาการ และวิชาชีพเป็นพื้นฐานในการปรับปรุงให้ทันกับความก้าวหน้าและการเปลี่ยนทางเทคโนโลยีในปัจจุบัน

3.3 เพื่อให้มีความรู้ทางการออกแบบ และประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ให้เหมาะสมกับความนิยมของตลาดและสามารถสร้างงานได้

3.4 เพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับธุรกิจการค้าและธุรกิจบริการ เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพครบวงจร

3.5 เพื่อให้มีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ มีคุณธรรม จริยธรรม และมีกิจนิสัยในการทำงานอย่างถูกต้อง

3.6 เพื่อให้สามารถนำความรู้ ความชำนาญ ในวิชาชีพไปประกอบอาชีพอิสระประกอบอาชีพส่วนตัว หรือทำงานร่วมกับผู้อื่นให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

4. ประเภทวิชาพาณิชยกรรม เป็นการจัดการศึกษาด้านการค้าขายธุรกิจ รวมทั้งการประกอบกิจการอื่นๆ ในเชิงธุรกิจและบริการ จุดประสงค์ของวิชาประเภทพาณิชยกรรม คือ

4.1 เพื่อให้มีความสามารถ มีประสบการณ์ทางธุรกิจ และความสามารถในการประกอบอาชีพบัญชี นักขาย เลขานุการ ธุรกิจโรงแรม สถานพยาบาล ทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างมีประสิทธิภาพ

4.2 เพื่อให้มีความสามารถ ประสบการณ์ และความรู้ในการประกอบการ เจตคติ ที่ดีต่ออาชีพ มีประสิทธิภาพในการทำงาน

4.3 เพื่อให้มีโอกาสเลือกงานอาชีพที่เหมาะสมกับความสามารถ เจตคติ และความรู้ ของตนเอง

4.4 เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เจตคติ กิจนิสัย การทำงานที่ดี มีความคิด สร้างสรรค์ สามารถสร้างงานและพัฒนางานอาชีพธุรกิจและอาชีพส่วนตัวได้เสมอ เพื่อส่งเสริม บุคลิกภาพ มีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์ทั้งจิตใจและร่างกาย

4.5 ให้เข้าใจในปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศและโลกปัจจุบัน มีจิตสำนึก ดำรงความมั่นคงของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบ ประชาธิปไตย

5. ประเภทวิชาเกษตรกรรม เป็นประเภทวิชาด้านการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ การประมง ป่าไม้ และวิชาชีพอื่นที่เกี่ยวข้องกับด้านเกษตรและผลิตผลทางการเกษตร การจัดหลักสูตรมี จุดประสงค์ คือ

5.1 เพื่อให้มีความรู้ในการประกอบอาชีพโดยตรง และเปิดโอกาสให้เลือกเรียน โดยเสรีตามความถนัด ความสนใจและความต้องการของตลาดแรงงาน

5.2 เพื่อให้มีความสามารถนำความรู้ออกไปประกอบอาชีพด้วยความมั่นใจ มีความสามารถในการผลิต การบริโภค การบริการ การจำหน่ายและการจัดการ

5.3 เพื่อให้เกิดทักษะปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพในเชิงธุรกิจ อุตสาหกรรมและความ หน้าทางเทคโนโลยีการเกษตร

5.4 เพื่อให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีสุขภาพและอนามัยที่สมบูรณ์เพื่อให้รู้จัก หน้าที่ มีความรับผิดชอบ มีความขยันอดทน และประหยัด

5.5 เพื่อให้มีความสำนึกในความเป็นไทย ดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย

การจัดการศึกษาในระดับอาชีวศึกษา สามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. จัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน ซึ่งดำเนินการจัดในหลักสูตรต่างๆ ดังนี้

1.1 หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบเท่า เข้าศึกษาต่อ 3 ปี เมื่อสำเร็จการศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพตามสาขาที่ เลือกเรียน นอกจากนี้ได้จัดหลักสูตร ปวช. ระบบทวิภาคี

1.2 หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) รับผู้สำเร็จการศึกษาระดับ

ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และผู้สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า เข้าศึกษาต่อ 2 ปี เมื่อสำเร็จการศึกษาก็จะได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ตามสาขาที่เลือกเรียน นอกจากนี้ยังรับผู้สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ศึกษาต่อในบางสาขาวิชาและจัดหลักสูตร ปวส. แบบทวิภาคีในบางสาขาวิชาเช่นกัน

1.3 หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค (ปวท.) รับผู้สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า เข้าศึกษาต่อ 2 ปี เมื่อสำเร็จการศึกษาก็จะได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิคตามสาขาที่เลือกเรียน

1.4 หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) รับผู้สำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) เข้าศึกษาต่อ 2 ปี เมื่อสำเร็จการศึกษาก็จะได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง มีศักดิ์และสิทธิ์เทียบเท่าปริญญาตรี

2. จัดการเรียนการสอนหลักสูตร ปวช.พิเศษ (อส.กช.) รับผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ประถมศึกษา) ซึ่งเป็นผู้จบการศึกษามีประสบการณ์ในงานเกษตร 2-3 ปี อายุระหว่าง 15-25 ปี เข้าศึกษาในวิทยาลัยเกษตรกรรม อาจกลับไปปฏิบัติงานฟาร์มไร่นาของตนเอง และกลับมาศึกษาต่อให้ครบจำนวนหน่วยกิตในหลักสูตร ในขณะที่เดียวกันนักศึกษาวิชาสามัญหลักสูตรเร่งรัดได้รับวุฒิม.3 หรือเทียบเท่า จบการศึกษาแล้วจะได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพพิเศษ ปัจจุบันดำเนินการสอนในสาขาวิชาเกษตรกรรม

3. จัดการเรียนการสอนและฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้น ซึ่งจัดตั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาเพื่อบริการวิชาชีพแก่ชุมชน แบ่งออกเป็นหลักสูตรประเภทต่างๆ ดังนี้

3.1 หลักสูตรประกาศนียบัตรช่างฝีมือ (ปชม.) รับผู้สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เข้าศึกษาต่อ 1 ปี

3.2 หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น 225 ชั่วโมง และหลักสูตรหลากหลาย

3.3 หลักสูตรเสริมวิชาชีพมัธยม เป็นหลักสูตรที่จัดการเรียนการสอนให้แก่แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายของโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา และโรงเรียนเอกชน

3.4 หลักสูตรฝึกอบรมวิชาชีพในงานบริการวิชาการด้านเกษตรกรรมโดยจัดฝึกอบรมวิชาชีพเกษตรกรรมระยะสั้นแก่เกษตรกรในพื้นที่และเกษตรกรรมเคลื่อนที่ โดยออกไปให้บริการความรู้แก่เกษตรกรในชนบท (นัศรปวีณ อ่ำภา. 2549 : 21)

การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา

สถาบันอุดมศึกษาเป็นสถาบันอุดมศึกษาระดับสูงที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติ เพราะผลิตบุคลากรไปประกอบอาชีพต่างๆ ช่วยนำไปพัฒนาประเทศชาติทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีมาตราต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ กรมสามัญศึกษา. 2542 : 16)

มาตรา 19 : การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ให้จัดในมหาวิทยาลัย สถาบัน วิทยาลัย หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่น ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามกฎหมายเกี่ยวกับสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา กฎหมาย ว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษานั้นๆ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา 21 : กระทรวง ทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐ อาจจัดการศึกษาเฉพาะทางตามความต้องการและความชำนาญของหน่วยงานนั้นได้ โดยคำนึงถึงนโยบายและมาตรฐาน การศึกษาของชาติ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกระทรวง

มาตรา 22 : การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 : การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรวมทั้งความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
4. ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง
5. ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 24 : การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1. จัดหาเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
 2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
 3. การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
 4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วน สมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
 5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ
 6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ
- มาตรา 25 : รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดสรรแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่ง การเรียนรู้อื่นอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ
- มาตรา 26 : ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปกับกระบวนการเรียน การสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา
- มาตรา 28 : หลักสูตรการศึกษาระดับต่างๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคลธรรมดาตามมาตรา 10 วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมกับวัยและศักยภาพสาระหลักสูตรทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม
- สำหรับหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากคุณลักษณะใน วรรคหนึ่งและวรรคสองแล้ว ยังมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาการ วิชาชีพชั้นสูง และการค้นคว้าวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม

มาตรา 29 : ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชน มีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรร ภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างชุมชน

การจัดการศึกษาทุกระดับชั้นมักประกอบด้วยจุดมุ่งหมายทางการศึกษากระบวนการเรียน ของผู้เรียน กระบวนการสอนของอาจารย์ผู้สอน การวัดและการประเมินผลการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผลเป็นสิ่งสำคัญในระบบการเรียนการสอน เพราะเป็นตัวชี้ให้เห็นข้อบกพร่อง จุดอ่อน จุดแข็งของระบบว่ามีอยู่ที่ใดบ้าง การวัดและการประเมินผลที่ดีเปรียบเสมือนคำติชม ในเชิงสร้างสรรค์ที่ให้กับผู้สอนผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มองเห็นร่วมกันว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น เป็นอย่างไร ประกอบ คูปริตัน (2529 : 67) และอุทุมพร (ทองอุไทย) จามรมาน. (2530 : 1) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ

1. ผู้เรียนซึ่งมีธรรมชาติที่แตกต่างกันตาม เพศ วัย สภาพร่างกาย จิตใจ และพื้นภูมิหลัง ซึ่งจะมีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของเขาเอง
2. ความรู้เนื้อหาสาระในสิ่งที่จะเรียนแยกตามสาขาวิชาการต่างๆ
3. สื่อในการเรียนรู้ทั้งวิธีการสอน และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ
4. อาจารย์ผู้สอนอยู่ในฐานะผู้ให้ความรู้นั้นๆ
5. การประเมินผล หมายถึง การให้ข้อมูลย้อนกลับว่าผู้เรียนได้เรียนรู้อะไรบ้าง อาจารย์ผู้สอนดีหรือไม่ เนื้อหาสาระสอดคล้องหรือไม่ และสื่อการสอนเป็นอย่างไร นอกจากองค์ประกอบสำคัญทั้ง 5 ประการนี้แล้ว สภาพแวดล้อมในมหาวิทยาลัยบางแห่งเป็นระบบราชการ บางแห่งยังเน้นระบบงานวิชาการ บางแห่งเป็นเวทีการเมือง ล้วนเป็นสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อระบบการเรียนการสอน

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2530 : 58 - 60) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของการเรียน การสอนในสถาบันอุดมศึกษาที่มีความสัมพันธ์ในการที่จะส่งเสริมให้สอนดีหรือไม่ดีก็ได้ องค์ประกอบที่ผู้สอนจะต้องพิจารณาศึกษาให้เข้าใจ คือ

1. ผู้เรียน ผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาเป็นผู้ที่อยู่ในระยะวัยรุ่น จึงเป็นผู้ที่อารมณ์ผันแปร ที่ต้องการคำแนะนำให้ปรับพฤติกรรมให้ถูกทางในด้านการเรียน มีความกระตือรือร้น สนใจใน บทเรียนที่แปลกใหม่ สนใจความคิดที่เป็นอุดมการณ์ สนใจเรื่องที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและนำไปช่วยสังคมได้ ผู้เรียนระดับอุดมศึกษามาจากทุกสารทิศ มาจากสิ่งแวดล้อม

ทัศนคติ และวิถีชีวิตจากครอบครัวที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะพื้นฐานทางวิชาการที่ได้รับมาจากโรงเรียนต่างๆ มีความแตกต่างกัน สถิติปัญหาส่วนใหญ่ก็อยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะผู้ศึกษาในสายสังคมศาสตร์ ดังนั้น อาจารย์ผู้สอนจึงควรยอมรับและเข้าใจสภาพของผู้เรียนที่ไม่เหมือนกัน อาจารย์ผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาเพื่อให้เห็นว่าผู้เรียนมีลักษณะอย่างไร ชอบอะไร สนใจอะไร แล้วพยายามทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในวิชาที่อาจารย์ผู้สอนให้ได้ การที่ผู้เรียนสนใจวิชาหนึ่งวิชาใดเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้ผู้เรียนบังเกิดความมุ่งมั่นที่จะศึกษาเล่าเรียนในวิชานั้นให้สำเร็จ ถ้าอาจารย์ผู้สอนสามารถทำให้ผู้เรียนสนใจบทเรียนได้ก็ย่อมจะทำให้การสอนประสบความสำเร็จไปด้วย

2. อาจารย์ผู้สอน ผู้สอนย่อมมีบทบาทสำคัญที่สุดในการถ่ายทอดความคิดวิทยาการให้แก่ ผู้เรียน ดังนั้น อาจารย์ผู้สอนย่อมจะเป็นผู้ทำให้การเรียนการสอนเกิดผลดีได้

3. อุปกรณ์ อาจารย์ผู้สอนควรรู้จักเลือกอุปกรณ์ประกอบการสอนให้สอดคล้องกับบทเรียน อุปกรณ์ที่จำเป็นในการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา ได้แก่ หนังสือ เอกสารประกอบการสอน วิทยากร สื่อโสตทัศนอุปกรณ์ ภาพประกอบ เครื่องบันทึกเสียง เครื่องฉายข้ามศีรษะ ภาพยนตร์ โทรทัศน์วงจรปิด เป็นต้น

4. สิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมอาจมีผลกระทบต่อการเรียนการสอน เช่น เสียง แสง สภาพแวดล้อมในห้องเรียน ความร้อน หรือการบริหารงานต่างๆ เช่น ระเบียบการสอนตลอดจนข้อสอบที่ออกมาไม่ตรงกับเรื่องที่อาจารย์ผู้สอนได้ทำการสอนหรือไม่ตรงกับเนื้อหาที่กำหนดในหลักสูตร ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เป็นผลกระทบต่อการสอนทั้งสิ้น

5. เงื่อนไขอื่นๆ อาจมาจากหลักสูตร เช่น หลักสูตรกำหนดขอบเขตสาระให้นักศึกษาเกินกว่าหน่วยกิตหรือเวลาที่กำหนดให้ ทำให้อาจารย์เร่งสอนจนทำให้การสอนไม่ได้ผลดีหรือบางครั้งบางวิชาอาจจัดไม่ตามลำดับความยากง่าย บางวิชาอาจกำหนดให้เรียนปีที่ 4 แต่วิชาภาทำให้เรียนปี 2 ทำให้อาจารย์ผู้สอนจัดการเรียนการสอนไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร หรือบางครั้งอาจเนื่องมาจากการจัดตารางสอน บางวิชาอาจจะต้องสอนบ่อยๆ ทำให้ผู้เรียนง่วงนอนขาดสมาธิในการเรียน เป็นต้น

โดยสรุปการจัดการศึกษา มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 ประการ คือ อาจารย์ผู้สอน ผู้เรียน และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนหรือสิ่งที่สอน อาจารย์ผู้สอนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการจัดการศึกษาเพราะจะเป็นผู้กำหนดรูปแบบการเรียนการสอนแต่ละครั้งว่าเป็นแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับอาจารย์ผู้สอนเป็นผู้บังคับคุณลักษณะของอาจารย์ผู้สอนจะส่งเสริมการเรียนรู้ให้เป็นไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพหลายประการเช่น ภูมิหลัง ประสบการณ์เดิม เจต

คดีต่อวิชาที่สอน ความสามารถในการสอน และมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน
ปริญญาตรี พ.ศ. 2535 ได้กำหนดมาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษา พอสรุปได้ดังนี้

1. ปรัชญาและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ส่งให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับแผน
การศึกษาระดับอุดมศึกษาของชาติ สอดคล้องกับปรัชญา กับสถาบันอุดมศึกษาและมาตรฐานทาง
วิชาการวิชาชีพของสาขานั้นๆ รวมทั้งมีความก้าวหน้าทางวิชาการและสอดคล้องกับความต้องการ
ของสังคม
2. ระบบการศึกษา ใช้การศึกษาแบบทวิภาคการศึกษา มีระยะเวลาการศึกษาไม่น้อยกว่า
15 สัปดาห์
3. จำนวนหน่วยกิตรวมและระยะเวลาที่ศึกษา ให้มีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า 140
หน่วยกิต และอย่างมากไม่เกิน 150 หน่วยกิต ให้ใช้เวลาศึกษาไม่เกิน 5 ปี การศึกษาสำหรับ
หลักสูตรที่เรียนเต็มเวลาอย่างมากไม่เกิน 8 ปี การศึกษาสำหรับหลักสูตรที่เรียนไม่เต็มเวลาทั้งนี้
ให้นับตั้งแต่วันเปิดภาคการศึกษาแรกที่รับเข้าศึกษาในหลักสูตรนั้น
4. โครงสร้างหลักสูตร ให้ประกอบด้วยหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป หมวดวิชาเฉพาะด้าน
และหมวดวิชาเลือกเสรี

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

การจัดการศึกษาเป็นกระบวนการที่มีองค์ประกอบหลายประการ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่
พึงปรารถนาในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ การจัดการศึกษาจึงเป็นความจำเป็นที่ทุกประเทศต้อง
ดำเนินการ เพื่อยกระดับคุณภาพประชากรและเพิ่มขีดความสามารถของประเทศในการแข่งขัน
ระหว่างประเทศ

ความหมายของการจัดการศึกษานอกระบบ

การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น ในการกำหนดจุดมุ่งหมาย
รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล การศึกษานอกระบบ
ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการจัดการศึกษานอกระบบไว้ ดังนี้

โกวิท วรพัฒน์ (2533 : 11-20) ให้ความหมายการศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้แก่
กิจกรรมนักศึกษา การฝึกอบรม หรือการเผยแพร่ต่างๆ ที่ดำเนินการนอกระบบโรงเรียน กิจกรรม
หรือโครงการต่าง ๆ เหล่านี้มักจะมีวัตถุประสงค์ที่เปลี่ยนแปลงความรู้ ความคิด ทักษะ หรือ
ระบบการรับรู้ของบุคคล การศึกษานอกระบบโรงเรียนอาจจะมีกำหนดหลักสูตร และมี
ระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ทำนองเดียวกันกับการศึกษาในระบบแต่การศึกษานอกระบบโรงเรียนอาจจะ
ยืดหยุ่นและเปิดโอกาสให้ กลุ่มเป้าหมาย มีอิสระในการเข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าจากความหมาย

ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนได้ครอบคลุมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก เช่น การอบรมระหว่างประจำการ การฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้น กิจกรรมส่งเสริมต่าง ๆ การจัดทำเอกสารเผยแพร่ การสาธิต การศึกษานอกระบบโรงเรียน ต้องมองคุณสังคมทุกส่วนไม่เพียงแต่ส่วนที่เจริญเติบโต มั่งคั่งขึ้น ได้ผลกำไรมากขึ้น แต่จะต้องดูส่วนที่คงที่ ส่วนที่ล้าหลัง เสื่อมโทรมยากจน เป็นปัญหาของสังคม

ฉลองศรี พลโยธา (2540 : 11) ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษานอกระบบว่า การศึกษานอกระบบ หมายถึง กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียนมีกลุ่มเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้กำหนดไว้อย่างชัดเจน กิจกรรมที่จัดขึ้นอาจจะแยกตัวเป็นเอกเทศหรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น ๆ ก็ได้ สำหรับหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบอาจจะเป็นหน่วยงานทางการศึกษาโดยตรงหรือหน่วยงานที่อาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือนำไปสู่วัตถุประสงค์ในการพัฒนาอื่น ๆ เช่น การจัดการศึกษานอกระบบให้แก่กลุ่มผู้ใช้แรงงานเพื่อพัฒนาฝีมือ

อาชัญญา รัตนอุบล (2542 : 1) การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non – Formal Education) เป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการศึกษาซึ่งเปิดโอกาสให้กับผู้ที่ไม่ได้เข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนตามปกติ ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ พัฒนาตนเอง ให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นการจัดการศึกษาในลักษณะอ่อนตัวให้ผู้เรียนมีความสะดวกเลือกเรียนได้หลายวิธีจึงก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนและสังคมเป็นอย่างยิ่ง การศึกษานอกระบบมีความหมายครอบคลุมถึงมวลประสบการณ์การเรียนรู้ทุกชนิดที่บุคคลได้รับการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติการเรียนรู้จากสังคม และการเรียนรู้ที่ได้รับจากโปรแกรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในโรงเรียนตามปกติ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีใฝ่อยู่ในระบบโรงเรียนปกติ ได้มีโอกาสแสวงหาความรู้ ทักษะ ทักษะคิด เพื่อมุ่งแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ฝึกฝนอาชีพ หรือการพัฒนาความรู้เฉพาะเรื่องตามที่ตนสนใจ

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2543 : 120) ได้พูดถึงการศึกษานอกระบบว่าเป็นการศึกษาที่เป็นทางเลือกสำหรับผู้พลาดโอกาสและผู้ด้อยโอกาส การศึกษานอกระบบเป็นการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

สุมาลี สังข์ศรี (2544 : 93) ได้อธิบาย “การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน” ว่า หมายถึง การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนปกติ เพื่อให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชาชนนอกระบบโรงเรียน ได้แก่ประชาชนวัยก่อนเรียน ประชาชนที่อยู่ในวัยเรียนแต่พลาดโอกาสเข้าศึกษาในระดับต่างๆ ตลอดจนประชาชนที่มีอายุพ้นวัยเรียนที่ชัดเจน โดยมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่น และสอดคล้องกับสภาพความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย มีความยืดหยุ่นในเรื่องหลักสูตร เวลาเรียน สถานที่เรียน วิธีการเรียน ในด้านผู้เรียนไม่มีข้อจำกัดใน

ด้านอายุ อาชีพ พื้นฐานของการศึกษา เน้นการเรียนรู้เรื่องที่เป็นสภาพปัจจุบัน เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบมีทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

จรรยาพร ธรณินทร์ (2550 : 14) ได้กล่าวว่า การศึกษานอกระบบหรือ Non-formal Education (NFE) ได้เกิดขึ้นครั้งแรกใน ปี ค.ศ. 1967 ในการประชุมของ UNESCO เรื่อง The World Educational Crisis ซึ่งได้นิยามการศึกษานอกระบบ หมายถึง “การจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ แต่อยู่นอกกรอบของการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนปกติ โดยมุ่งบริการให้คนกลุ่มต่างๆ ของประชากร ทั้งที่เป็นผู้ใหญ่และเด็ก” โดยเน้นการเรียนรู้ (Learning) แต่ในปัจจุบันการศึกษานอกระบบคือ กระบวนการจัดการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน ทั้งที่เป็นทัศนคติ ทักษะ และความรู้ซึ่งทำได้ยืดหยุ่นกว่าการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนทั่วไป สมรรถนะที่เกิดจากการศึกษานอกระบบมีตั้งแต่ ทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง การทำงานเป็นกลุ่ม การแก้ไข ความขัดแย้งการแลกเปลี่ยน วัฒนธรรม การเป็นผู้นำ การแก้ปัญหาาร่วมกัน การสร้างความเชื่อมั่น ความรับผิดชอบและความมีวินัย การศึกษานอกระบบยุคใหม่จึงเน้นการเรียนรู้และสมรรถนะ (Learning and Competency)

สรุปแล้วการศึกษานอกระบบ หมายถึง มวลความรู้ประสบการณ์และกิจกรรม การศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ที่จัดให้บริการแก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบทั้งหมดไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด มีอาชีพใด มีประสบการณ์อย่างไร ซึ่งบุคคลเหล่านั้นอาจจะไม่เคยได้ศึกษาเล่าเรียนในระบบโรงเรียนมาก่อนเลย หรืออาจศึกษาจากในระบบมาบ้างแล้วแต่ต้องออกกลางคัน หรือจบประโยคแต่ไม่มีโอกาสศึกษาต่อด้วยเหตุผลและความจำเป็นต่าง ๆ การศึกษานอกระบบมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทั้งในด้านที่จะเป็นพื้นฐานแก่การดำรงชีวิต การอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ เบื้องต้น ความรู้ทางด้านทักษะการประกอบอาชีพ ตลอดจนด้านความรู้และข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตและปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างเหมาะสม

ลักษณะสำคัญของการจัดการศึกษานอกระบบ

การศึกษานอกระบบเป็นการเปิดโอกาสให้กับประชาชนทั่วไปที่ขาดโอกาสทางการศึกษาในระบบ การจัดการศึกษานอกระบบจึงมีความสำคัญ และได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการจัดการศึกษานอกระบบไว้ ดังนี้

วิศนี ศิลตระกูล (2544 : 2-3) ได้กำหนดลักษณะสำคัญของการศึกษานอกระบบ ดังนี้

1. ผู้เรียน ผู้เรียนในการศึกษานอกระบบไม่มีการกำหนดเกณฑ์อายุเหมือนกับการศึกษาในระบบโรงเรียน การเรียนขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ ไม่มีการบังคับผู้เรียนทุกเพศ ทุกวัย และทุกวุฒิ สามารถสมัครเรียนได้ตามความต้องการและความสนใจที่ตนเองมีต่อวิชานั้น ๆ

2. ผู้สอน ผู้สอนและบุคลากรการศึกษานอกระบบ อาจจะเป็นครูผู้สอนที่มีความรู้ความชำนาญ และความเชี่ยวชาญในวิชาที่เรียนโดยตรง หรือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์จากการประกอบอาชีพของตนเอง มาเป็นวิทยากรและอาสาสมัคร

3. หลักสูตรและเนื้อหาวิชา หลักสูตรและเนื้อหาวิชาการศึกษาอกระบบ ยืดหยุ่นได้มาก เนื้อหาวิชาสามารถปรับตามท้องถิ่นและความสนใจของผู้เรียน เช่น วิชาถนอมอาหาร การประกอบอาหารจะมีภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างก็ได้ อันยังผลให้หลักสูตรมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยสอนบ้างและมากน้อยต่างกันไป บางแห่งจะเข้มงวดการใช้เทคโนโลยีมาช่วย เข้มงวดเกี่ยวกับเวลาเรียนเวลาสอน แต่บางแห่งจะไม่เข้มงวดในเรื่องเหล่านี้

4. รูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบไม่มีรูปแบบแน่นอนรูปแบบการจ้ดจะต่างไปเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามวัตถุประสงค์ของผู้จัดและผู้บริหาร

5. การเรียนการสอนวิธีการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบจะมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมความจำเป็นบางครั้งจะจัดการเรียนการสอนเป็นชั้นและบางครั้งจะไม่มีชั้นเรียนแต่จัดในรูปกลุ่มพบปะสนทนาการสาธิตการฝึกอบรม การใช้โสตทัศนูปกรณ์และสื่อมวลชน การศึกษาทางไกล ฯลฯ

6. สถานที่ ที่จัดให้บริการการศึกษานอกระบบจะกระจาย เปลี่ยนแปลงและโยกย้ายไปตามสถานที่ที่อำนวยให้และเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น โดยอาจจะจัดขึ้นที่ศาลาวัด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศูนย์การเรียน สถานประกอบการ สนามกีฬา ศาลาประชาคม ฯลฯ

7. ระยะเวลา ระยะเวลาเรียนของการศึกษานอกระบบขึ้นอยู่กับชนิดและลักษณะของวิชา รวมทั้งความสนใจของผู้เรียนด้วย เช่น การเรียนวิชาตัดเย็บเสื้อผ้าในที่แห่งหนึ่งอาจจะใช้ระยะเวลามากกว่าการเรียนการสอนวิชาเดียวกันในอีกที่แห่งหนึ่งก็ได้

8. หน่วยงานและสถาบันที่รับผิดชอบการศึกษานอกโรงเรียน มีทั้งภาครัฐบาล เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมอนามัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน ฯลฯ ภาคเอกชน เช่น สมาคมต่าง ๆ ธนาคาร องค์กร บริษัท ฯลฯ รัฐวิสาหกิจ เช่น การไฟฟ้า การสื่อสาร การไปรษณีย์ การประปา สถาบันอุดมศึกษา เช่น มหาวิทยาลัย วิทยาลัย ฯลฯ

9. การรับรองความสามารถและคุณวุฒิ การประเมินผลการศึกษาอกระบบ มักจะประเมินในระยะสั้น ๆ ประกาศนียบัตร หรือวุฒิที่ได้มีความหมายเพียงว่าได้ผ่านการเรียนหรือการฝึกอบรมในใดมาเท่านั้น มิได้ถือเป็นเรื่องที่สำคัญมากนัก เพราะมิได้กำหนดให้เห็นว่ามีความรู้ความสามารถ อยู่ในระดับของมาตรฐานการเรียนในระบบภาคปกติ (ยกเว้นการเรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ซึ่งมีศักดิ์และสิทธิ เท่ากับผู้เรียนตามหลักสูตรของโรงเรียนภาคปกติทุกประการ)

10. การยืดหยุ่นของการจัดกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของการศึกษานอกระบบมีความยืดหยุ่นมาก เพื่อให้จัดสนองตอบความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่วนหลักสูตรเนื้อหา ระยะเวลา สถานที่ วิธีสอน และวิทยากรผู้สอนนั้น จะปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมกับสภาพที่เป็นอยู่

สรุปได้ว่าลักษณะสำคัญของการศึกษานอกระบบย่อมมีความคล่องตัวที่จะสนองความต้องการของผู้เรียน ทั้งเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม มีความยืดหยุ่นทั้งทางด้านเนื้อหาและวิธีการ มุ่งประโยชน์ที่จะได้ในทันที ปรับเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ง่าย มีรูปแบบที่หลากหลาย

วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษานอกระบบ

วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษานอกระบบมีลักษณะความยืดหยุ่น ทั้งในเรื่องคุณสมบัติของผู้เรียน สถานที่เรียน วิธีการเรียน รวมทั้งการวัดผลและประเมินผลการเรียน มีนักวิชาการให้ความหมายวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษานอกระบบ ดังนี้

อังศุมาลิน สมรรคเสรี (2545 : 20) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษานอกระบบ โดยแยกประเภท ดังนี้

1. พัฒนาคูณภาพของประชาชน การศึกษานอกระบบต้องการให้ประชาชนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ในเรื่อง ต่อไปนี้

1.1 เกิดความรู้เพิ่มขึ้น มิใช่เพียงอ่านออกเขียนได้ แต่มีความรู้ทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง อนามัย ให้ประชาชนเกิดการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ

1.2 เกิดเจตคติที่ดี ปลุกฝังเจตคติที่ดีตั้งแต่เล็กจนถึงวัยรุ่น เป็นแนวทางสร้างคนให้คิดแบบประชาธิปไตย

1.3 เกิดทักษะหรือความชัดเจนในชีวิต เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมและมีทักษะทางอาชีพ

2. พัฒนาวัตถุประสงค์และสภาพแวดล้อม การศึกษานอกระบบให้ความรู้ ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจปัญหาตนเอง และสภาพแวดล้อม สามารถนำทรัพยากรมาพัฒนาตนเองและชุมชน

3. เพื่อให้มีความเสมอภาคทางการศึกษา โดยให้บุคคลทุกเพศทุกวัยทุกคนชั้นได้รับการศึกษาตามที่ควรได้รับ เพื่อช่วยตนเองและสังคม ซึ่งเป็นสิทธิที่ประชาชนควรได้รับ

4. เพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้

5. เพื่อรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรม

สรุปวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษานอกระบบ เพื่อสร้างโอกาสและทางเลือก

สำหรับผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนมีความเสมอภาคทางการศึกษา และเพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

แม้ว่าประเทศไทยจะมีระบบโรงเรียนเป็นสถาบันหลักในการจัดการศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และมีระบบการศึกษานอกโรงเรียนเป็นสถาบันที่จัดการศึกษาให้กับประชาชนที่ด้วยโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งจัดการศึกษาเพื่อคุณภาพชีวิตอยู่แล้วก็ตาม ระบบการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาตามอัธยาศัยมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพตัวบุคคล และเป็นระบบการศึกษาที่เชื่อมโยงกับการศึกษาในโรงเรียนและการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้ประชาชนมีความรู้เท่าทันกับสภาพของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นอกจากนี้ยังเป็นระบบการศึกษาที่เอื้อกับวิถีชีวิต

ความหมายของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการเสนอโอกาส และทางเลือกเพื่อการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองให้แก่ประชาชนทั่วไป ให้ได้รับการศึกษา และเพิ่มเติมความรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่กว้างขวางสามารถ ใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงชีวิตให้ก้าวหน้าและดำรงตน อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข การศึกษาตามอัธยาศัย เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ จากการทํางาน จากบุคคล จากครอบครัว จากสื่อ จากชุมชน และจากแหล่งความรู้ ซึ่งสามารถเรียน ได้ตลอดเวลา และเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ ดังนี้

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538 : 21) ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นกระบวนการตลอดชีวิต ซึ่งบุคคลได้เสริมเจตคติ ค่านิยม ทักษะ และความรู้ต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อม เช่นการเรียนรู้จากครอบครัว เพื่อนบ้าน จากการทำงาน การเล่นจากตลาด ร้านค้า ห้องสมุด ตลอดจนจากบ้านเด็กหญิงเรียนรู้วิถีทำกับข้าว การเลี้ยงน้อง การจัดบ้านเรือน การอบรมสั่งสอนและสังเกตจากมารดา หรือแม้แต่การค้นพบสิ่งต่าง ๆ โดยบังเอิญ หรือเรียนรู้โดยไม่ได้ตั้งใจ เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542 : 195) ได้ให้ความหมายว่า การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเอง สามารถแก้ปัญหาและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน อันเนื่องมาจากการรู้จักใช้ประโยชน์จากการมองประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยที่กระบวนการดังกล่าวนี้จะดำเนินสืบเนื่องติดต่อกันไปตั้งแต่เกิดจนตาย ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตและสังคมแห่งการเรียนรู้

สุนทร สุนันท์ชัย (2544 : 10) ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การได้รับความรู้ ทักษะ เจตคติ จากประสบการณ์ประจำวันในครอบครัว ชุมชน จากการทำงาน การเล่น ห้องสมุด สื่อมวลชน และอื่น ๆ ในสภาพแวดล้อมของบุคคล

สรุปได้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่เป็นการเรียนรู้ จากประสบการณ์ จากการทำงาน จากบุคคล จากครอบครัว จากสื่อมวลชน จากแหล่งความรู้ ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยมีลักษณะที่สำคัญ คือ ไม่มีองค์กร ไม่มีระบบ ไม่มีจุดมุ่งหมาย ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียน และไม่มีการสอบ ไม่มีการรับประกาศนียบัตร มีหรือไม่มีสถานศึกษาที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ ลักษณะการเรียนส่วนใหญ่เป็นการเรียนเพื่อความรู้และนันทนาการ อีกทั้งไม่จำกัดเวลาเรียน สามารถเรียนได้ตลอดเวลา และเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต

ลักษณะสำคัญของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2544 : 42-47) กล่าวว่าการศึกษาตามอัธยาศัยมีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะ ทั้งนี้ก็โดยอาศัยการเทียบเคียงกับการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ ดังนี้

1. การศึกษาตามอัธยาศัยมีรูปแบบที่ไม่เป็นรูปแบบที่จะอธิบายได้ชัดเจน ไม่สามารถจับต้องหรือมองเห็น จับต้องได้เหมือนการศึกษาในระบบที่มีโรงเรียนเป็นตัวแทนระบบแต่รู้ว่ามีอยู่ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการหรือการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต

2. การศึกษาตามอัธยาศัยอาจจะเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมที่หลากหลายสถานการณ์ จึงมีหลายวัตถุประสงค์และไม่จำเป็นต้องเพื่อการศึกษาเท่านั้น เช่น สถานสงเคราะห์และคุ้มครองสิทธิผู้บริโภคนที่ให้บริการความรู้ความเข้าใจเรื่องสิทธิในการบริโภค และการแก้ปัญหาเรื่องการเงินหรือชมรมเยาวชนที่ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

3. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระบบอื่น ๆ อย่างแยกไม่ออกให้ชัดเจนได้ กล่าวคือ บุคคลสามารถใช้การศึกษาตามอัธยาศัยไประหว่างการเรียนในระบบพร้อม ๆ กันด้วย แต่ทั้งนี้ต้องมีการจัดระบบการเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาตามอัธยาศัยกับการศึกษารูปแบบอื่น ๆ เพื่อป้องกัน ผลเสียที่อาจเกิดขึ้นจากขั้นตอนการเลือกนำจุดเด่นของการศึกษาตามอัธยาศัยมาใช้ในบริบทของอีกรูปแบบของการศึกษาได้ เช่น การจัดทัศนศึกษา การท่องเที่ยวแบบต่าง ๆ ซึ่งสามารถเกี่ยวโยงกับการเรียนการสอนในโรงเรียนได้ด้วย

4. การศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นการศึกษาที่หลากหลายรูปแบบและใช้วิธีการที่ไม่เป็นทางการ

5. การศึกษาตามอัธยาศัยไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียนเรียน และไม่มีการสอน ไม่มีการรับประกาศนียบัตร มีหรือไม่มีสถานที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ ลักษณะการเรียนส่วนใหญ่เป็นการเรียนเพื่อความรู้และนันทนาการ อีกทั้งยังไม่มีการจำกัดเวลาเรียนด้วย

6. การศึกษาตามอัธยาศัย มีเรื่องการกำหนดเวลาในการเรียนรู้ที่เป็นตัวแปรและควบคุมได้น้อยมาก เพราะการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการปล่อยอิสระตามอัธยาศัย ดังนั้นการประเมินผลจึงขึ้นอยู่กับผู้เรียนเองเช่นกัน ผู้เรียนอาจไม่รู้ตัว แต่ผลการเรียนส่งผลได้จนมีการนำไปใช้จึงจะเกิดการเรียนรู้ขึ้น ซึ่งก็อาจไม่ได้ใช้ก็ได้

7. การศึกษาตามอัธยาศัยต้องหรือสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต เป็นลักษณะเฉพาะบุคคลที่สัมผัส หรือมีปฏิริยาต่อสภาพแวดล้อมซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมทั้งการเลือกรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยในการดำเนินชีวิต ตั้งแต่การเลี้ยงดูกันในครอบครัว การทำงาน และการสร้างหรือประสบการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละวัน

8. การศึกษาตามอัธยาศัยมีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นลักษณะเฉพาะที่ ซึ่งอาจเกิดได้ซ้ำที่มีผลเหมือนเดิมทุกประการ

9. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการอุบัตินั้น อาจเป็นการจงใจหรือไม่ตั้งใจที่ไม่สามารถคาดหมายล่วงหน้าได้ ไม่สามารถระบุลักษณะบ่งชี้ถึงผลการเรียนที่เหมือนกันได้ทุกส่วน และทุกครั้ง บางครั้งอาจไม่มีผลใด ๆ เกิดขึ้น

10. การศึกษาตามอัธยาศัยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในลักษณะที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้และความหมายจากปัจจัยเอื้อในการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ทั้งนี้มีประเด็นเรื่องการพ้องผันลักษณะที่เป็นอัธยาศัย ซึ่งหมายถึง การทำตามอำเภอใจของผู้เรียนว่า ชัดด้วยกฎ ระเบียบที่สถาบันบางแห่งจำเป็นต้องมี เช่น กรณี การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้ต้องขังที่ผู้เรียนสามารถเลือกวิธีการเรียนด้วยตนเองภายในกฎระเบียบของสถานพินิจเด็กและเยาวชนด้วยหรือไม่

1.1 การศึกษาตามอัธยาศัยมีลักษณะของการอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรมเป็นการไม่ผูกพันแต่เต็มใจที่จะเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องมีการสร้างปฏิสัมพันธ์ การต่อรอง การสื่อความหมาย และการเคารพในความคิดซึ่งกันและกันเพื่อร่วมกิจกรรมกัน ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เกิดขึ้นง่าย ๆ ต้องผ่านการฝึกและมีปัจจัยอื่นช่วย เช่น เพื่อนคนสนิท คนรู้จัก ความคุ้นเคย การยอมรับระหว่างกัน และกัน

12. การศึกษาตามอัธยาศัยสามารถเรียนได้ตลอดเวลา ดังนั้นการเรียนรู้จึงเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่และทุกสถานการณ์ ซึ่งการเรียนรู้ อาจเกิดหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับว่าผู้เรียนจะได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างไร

13. การศึกษาตามอัธยาศัยเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยต่อเนื่องไปตลอดชีวิตเพราะเป็นการศึกษาที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการในการดำเนินชีวิต บุคคลทุกคนจึงสามารถเข้าออกและสัมผัสการศึกษาตามอัธยาศัยได้ตลอดชั่วชีวิต ดังที่มีคำกล่าวว่าการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการจากการอุบัติขึ้นของชีวิตจนสิ้นสุดอายุขัย

สรุปได้ว่า ลักษณะสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัยมีความหลากหลายสถานการณ์ ไม่ระบุลักษณะบ่งชี้ถึงผลการเรียน เข้าร่วมกิจกรรมเป็นการไม่ผูกพันแต่เต็มใจที่จะเรียนรู้ บุคคลทุกคนจึงสามารถเข้าออกและสัมผัสการศึกษาตามอัธยาศัยได้ตลอดชั่วชีวิต

นโยบายการศึกษาตามอัธยาศัย : ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย

นโยบายการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สอดคล้องกับสังคม วิถีชีวิตและบริบทของสังคมไทย และทรัพยากรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามอัธยาศัยที่เรามีอยู่ปัจจุบันจึงกำหนดนโยบายของการบริหารและจัดการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2544 : 75) ดังนี้

1. เร่งรัดในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของหน่วยงานในสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนทั้ง ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ ศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุดเคลื่อนที่และแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ในสังกัดให้มีการบริการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยที่กว้างขวาง หลากหลาย สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ทั้งรูปแบบการเรียนรู้ด้วยสื่อบุคคล สื่อเอกสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ Internet ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือสมาชิกกลุ่มและครอบครัว

2. เร่งรัดในการประสานเครือข่าย และส่งเสริมให้องค์กร หน่วยงาน สถานศึกษา สถานประกอบการ แหล่งสาธารณประโยชน์ และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตลอดจนสื่อสารมวลชน มีการจัดและบริการให้การศึกษาตามอัธยาศัยในกลุ่มเป้าหมายของตนเอง และประชาชนทั่วไปให้มีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องอย่างไม่เป็นระบบ แต่มีจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจนเพื่อการพัฒนาองค์กร และบุคลากรเป้าหมาย ที่ตรงกับความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมายตามบริบทขององค์กรนั้น ๆ เช่นที่ทำงานก็เน้นการเรียนรู้ในสาระที่บุคลากรจะได้รับประโยชน์ในเรื่อง ความปลอดภัย ความก้าวหน้าในการทำงาน ความมั่นคงในชีวิต การทำงานอย่างมีความสุข การเจริญก้าวหน้าขององค์กร ความรับผิดชอบของตนเองในฐานะเป็นสมาชิกองค์กร เหตุการณ์บ้านเมือง และสิ่งอื่นที่จะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกในองค์กร รูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น นิทรรศการ หนังสือ แผ่นปลิว วิทยุทัศน์ ซีดี กิจกรรมพบผู้รู้ การสัมมนา กลุ่ม เวทีสมาชิก ค่าพัฒนาองค์กร หรืออื่น ๆ ที่เหมาะสมของแต่ละองค์กร

3. เร่งรัดและส่งเสริมให้มีการพัฒนารูปแบบจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัชยาศัยที่หลากหลาย ตามกลุ่มเป้าหมายทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มแรงงาน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสเป็นต้น โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด ได้แก่การจัดค่ายพัฒนาทักษะชีวิตของแต่ละกลุ่มเป้าหมายโดยใช้ค่ายลูกเสือที่มีอยู่ทั่วประเทศเป็นแหล่งเรียนรู้และพัฒนาเยาวชนรูปแบบการเรียนรู้นอกระบบและอัชยาศัย การใช้สมาคม ชมรม องค์กรเอกชนมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่กลุ่มเป้าหมายในเนื้อหาและสาขาตามความต้องการของกลุ่มหรือชุมชนเช่น กลุ่มออกกำลังกาย กลุ่มรักษาวินัยธรรม กลุ่มรักษานุรักษ์ประเพณีและวรรณศิลป์วรรณกรรม แพทย์แผนไทย และความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ทันสมัย

4. พัฒนาระบบของการจัดการและบูรณาการการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัชยาศัย ให้เกิดความสัมพันธ์กัน เชื่อมโยงทั้ง 3 รูปแบบสามารถถ่ายโอนหรือเทียบโอนความรู้กันได้ บุคคลสามารถทำเพิ่มสะสมความรู้ตนเองได้ ตลอดชีวิต (Portfolio Life Learning) สามารถหยิบมาเทียบโอนความรู้ได้ตลอดเวลา และเป็นกระบวนการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

5. พัฒนาและส่งเสริมให้หน่วยงานในสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนทุกแห่งทั้งหน่วยงานส่วนกลาง สถานศึกษา หน่วยงานพิเศษ ห้องสมุดประชาชน ศูนย์การเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ พัฒนาและส่งเสริมการจัดการศึกษาตามอัชยาศัยให้กับบุคลากรในหน่วยงานให้หลากหลายครอบคลุมบริบท ภารกิจ และความต้องการของสมาชิกและหน่วยงาน ให้เป็นลักษณะหน่วยงานสังคมแห่งการเรียนรู้ และเป็นการสร้างองค์ความรู้เพื่อสังคมของหน่วยงานเอง ซึ่งจะ เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษารูปแบบและการสร้างองค์ความรู้เพื่อสังคมอย่างแท้จริง อันจะนำไปสู่ การส่งเสริมเผยแพร่ให้หน่วยงานอื่น สังคมอื่น และชุมชนกลุ่มเป้าหมายที่รับผิดชอบได้ดำเนินการจัดการศึกษาตามอัชยาศัย ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ในลักษณะมหภาค (Macro) ต่อไป

สรุปได้ว่า นโยบายการศึกษาตามอัชยาศัย เพื่อเร่งรัดพัฒนาและส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ พัฒนาระบบของการจัดการและบูรณาการการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัชยาศัย ให้เกิดความสัมพันธ์กัน เชื่อมโยงทั้ง 3 รูปแบบสามารถถ่ายโอนหรือเทียบโอนความรู้กันได้

บทบาทหน้าที่ องค์กรในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัชยาศัย

การจัดองค์กรในสถานศึกษา ตามมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัชยาศัย ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือทั้ง 3 รูปแบบก็ได้ ฉะนั้น สถานศึกษาของ

รัฐที่อยู่ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปฏิรูปการศึกษาได้กำหนดวัตถุประสงค์หลัก และรายละเอียดบทบาทหน้าที่ ภารกิจ องค์กรในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย อันจะนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีทิศทางการดำเนินงานที่สำคัญอยู่ 5 ด้าน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2544 : 24 – 27) ดังนี้

1. ด้านการจัดและส่งเสริมการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

เป็นการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้มีความรู้พื้นฐานในการ สร้างคน สร้างงาน สร้างรายได้ และสุนทรียภาพของชีวิต โดยยึดชุมชนเป็นฐาน และบูรณาการกิจกรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาความจำเป็น และความต้องการของประชาชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ การจัดการศึกษาพื้นฐาน การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน และการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยรูปแบบการดำเนินงาน ดังนี้

1.1 การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายนอกระบบโรงเรียนได้เรียนรู้และมีทักษะพื้นฐานในการนำไปแสวงหาความรู้เพิ่มเติม และพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ

1.2 การส่งเสริมการรู้หนังสือ โดยการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายนอกระบบโรงเรียนเพื่อให้สามารถอ่านออกเขียนได้ มีความรู้พื้นฐานด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี

1.3 การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับประถม มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย เทียบเท่าการศึกษาขั้นพื้นฐานแบบพบกลุ่ม

1.4 การประสานการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับประถม มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย เทียบเท่าการศึกษาขั้นพื้นฐานทางไกล

1.5 การฝึกทักษะอาชีพในลักษณะหลักสูตรอาชีพระยะสั้น

1.6 การจัดการศึกษาในลักษณะกลุ่มพัฒนาอาชีพ

1.7 การจัดการศึกษาโดยนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาอาชีพบุคคลหรือกลุ่มอาชีพ

1.8 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ในรูปแบบกลุ่มสนใจ การฝึกอบรม

1.9 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาการเรียนรู้และใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือจัดการศึกษา

1.10 การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการจัดทำแผนชุมชนโดยใช้

ภูมิปัญญาและทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน

- 1.11 การจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน
- 1.12 การส่งเสริมและพัฒนาแหล่งข้อมูลชุมชน
- 1.13 การส่งเสริมและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 1.14 การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 1.15 การบริหารจัดการและดำเนินการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตามเกณฑ์ที่

กำหนดเพื่อให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิต

- 1.16 การจัดนิทรรศการและกิจกรรมด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เพื่อการศึกษา

- 1.17 การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้
- 1.18 การส่งเสริมการอ่านและกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องสมุดประชาชนจังหวัด

ห้องสมุดประชาชนอำเภอ

2. ด้านงานวิชาการ

งานวิชาการ เป็นงานที่สำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เพราะเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุกชนิดในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอนของผู้เรียนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพมากที่สุด ขอบข่ายของงานวิชาการประกอบด้วยงานต่าง ๆ ดังนี้

- 2.1 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
- 2.2 การพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยการพบกลุ่มการเรียนรู้ต่อเนื่อง การทำโครงการ และกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต
- 2.3 การพัฒนาเครื่องมือประเมินผลระหว่างภาคเรียน และประเมินผลการเรียนรู้รายหมวดวิชา
- 2.4 การจัดแบบประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ กิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่อง ภาระงาน และการอ่าน คิด วิเคราะห์และเขียน
- 2.5 การจัดทำแนวทางการเทียบโอนผลการเรียนจากการศึกษามนโรงเรียนและการศึกษานอกโรงเรียนที่แบ่งเป็นระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา
- 2.6 การจัดทำแนวทางการเทียบโอนผลการเรียนจากการศึกษาที่จัดเป็นหลักสูตรเฉพาะการศึกษาตามอัธยาศัยและการเทียบความรู้และประสบการณ์
- 2.7 การจัดทำแนวทางการเทียบโอนผลการเรียนจากหลักสูตรต่างประเทศ

2.8 การจัดทำแนวทางการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น ทหารกองประจำการ อาสาสมัครสาธารณสุข ผู้นำท้องถิ่น แรงงานไทยที่ผ่านการทดสอบมาตรฐานฝีมือแรงงานแห่งชาติ

2.9 การพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายใน โดยสถานศึกษาเองและภายนอกโดยหน่วยงานภายนอก

2.10 การติดตามผลการดำเนินงาน โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างปรัชญา หลักการ วัตถุประสงค์ เป้าหมายผลผลิตและผลลัพธ์ของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน

3. ด้านการบริหารงานบุคคล

การบริหารงานบุคคล เป็นภารกิจของผู้บริหารในการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ดำเนินกิจกรรมทั้งปวงที่เกี่ยวกับบุคลากร ตั้งแต่การสรรหา คัดเลือก และบรรจุ การบำรุงรักษา เพื่อให้ปัจจัยด้านบุคคลขององค์กรเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ได้แก่

3.1 การสรรหาและบรรจุแต่งตั้งครูจ้างสอน เช่น ครูอาสาสมัคร ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา

3.2 การพัฒนาผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาทุกประเภท และทุกระดับ โดยการประชุม สัมมนา และการอบรมทางไกล

3.3 ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาทุกประเภททุกระดับมีบทบาทภารกิจที่รับผิดชอบในการส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้อย่างคล่องตัวและบริการรวดเร็ว

3.4 การกำกับ ติดตามผล และประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร

3.5 การจัดสวัสดิการ พิจารณาความดีความชอบตลอดจนการดำเนินการทางวินัย

4. ด้านการบริหารงบประมาณ

การบริหารงบประมาณ เป็นภารกิจที่สำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องปฏิบัติตามระเบียบ ข้อบังคับ และแนวปฏิบัติทั้งในระดับสถานศึกษา ระเบียบสำนักงบประมาณ ระเบียบกระทรวงการคลัง ประกอบทั้งต้องปรับให้สอดคล้องกับระบบบริหารสถานศึกษาให้เป็นไปตามเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้แก่

4.1 การจัดทำแผนการบริหารงบประมาณ โดยจัดทำงบประมาณแบบมุ่งเน้นผล

4.2 การประสานงานเพื่อระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย (ประสานเครือข่ายเพื่อการศึกษา)

4.3 การจัดระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณเพื่อจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน

สถานประกอบการ และองค์กรวิชาชีพต่าง ๆ

4.4 การจัดทำแผนปฏิบัติงานและงบประมาณให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย ผู้ด้อยโอกาสในพื้นที่ปฏิบัติงาน อาทิ กลุ่มผู้ไม่รู้หนังสือ กลุ่มผู้ใช้แรงงาน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้นำท้องถิ่น เป็นต้น

5. ด้านการบริหารงานทั่วไป

การบริหารงานทั่วไป ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้วางกรอบแนวคิดที่สำคัญในการบริหารงานทั่วไปในสถานศึกษา โดยมีจุดเน้นที่แตกต่างจากเดิม คือ เน้นให้เป็นระบบที่ส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษามีความเป็นอิสระ และคล่องตัวในการบริหาร ทั้งการบริหารการเงิน สินทรัพย์ และบุคลากร เพื่อให้มีหลักฐานเพื่อการตรวจสอบได้สะดวก ตลอดเวลา เพื่อความโปร่งใส และความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ ได้แก่

5.1 ลดขั้นตอนในการให้บริการแก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป

5.2 ส่งเสริม พัฒนาเครือข่ายให้มีส่วนร่วมในการจัดหรือดำเนินการเองในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

5.3 ประสานงานเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน อาทิ บุคคล ครอบครัว และองค์กรชุมชน

5.4 สนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมนักศึกษา เช่น การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ประชาธิปไตย เน้นแนวการศึกษาและอาชีพ การป้องกันเอดส์และยาเสพติด เป็นต้น

การปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบองค์การบริหารส่วนตำบล

1. ประวัติขององค์การบริหารส่วนตำบล

ประวัติองค์การบริหารส่วนตำบลโดยย่อ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศไทยได้เดินทางไปราชการ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศต่างๆ ในยุโรป ในปี พ.ศ. 2488 หลังจากกลับมาแล้วเห็นว่าการบริหารราชการท้องถิ่นของประเทศต่าง ๆ ราษฎรมีส่วนในการบริหารท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเป็นแนวคิดที่สำคัญในการบริหารประเทศตามระบอบประชาธิปไตย จึงได้มีพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนตำบล พ.ศ. 2499 จัดตั้งหน่วยปกครองส่วนท้องถิ่น เรียกว่า “องค์การบริหารส่วนตำบล” แต่ประสบปัญหาหลายประการ จึงถูกยกเลิกบริหารราชการเสียใหม่ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2515 จัดระเบียบบริหารงานในตำบลให้เหลือเพียงรูปแบบเดียว เรียกว่า “สภาตำบล” องค์การบริหารส่วนตำบลตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารราชการส่วนตำบล พ.ศ. 2499 ก็ถูกยกเลิกไปด้วย ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีกระแสเรียกร้องจากประชาชน โดยประชาชนต้องการที่จะมี

อำนาจในการบริหารท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น เนื่องจากสภาตำบลไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคล ทำให้การบริหารงานไม่มีประสิทธิภาพ ขาดความคล่องตัวในการบริหารและรัฐบาลก็เล็งเห็นถึงความสำคัญของการปกครองท้องถิ่นเช่นเดียวกัน ดังนั้น เพื่อให้สามารถรองรับการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชนมากยิ่งขึ้น จึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 มาตรา 6 ของ พ.ร.บ. ฉบับนี้ได้ยกฐานะสภาตำบล ซึ่งมีรายได้ตามที่กฎหมายกำหนดตามมาตรา 40 สภาตำบลที่มีรายได้ไม่รวมเงินอุดหนุนในปีงบประมาณที่ล่วงมาติดต่อกันสามปี เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละหนึ่งแสนห้าหมื่นบาท ให้จัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลได้ และให้โอนบรรดางบประมาณ ทรัพย์สิน สิทธิเรียกร้องหนี้ และเจ้าหน้าที่ของสภาตำบลไปเป็นขององค์การบริหารส่วนตำบล ตามมาตรา 4 และมาตรา 95 วรรค 4 และต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้มีการแก้ไขกฎหมายสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลต่อสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภาได้เห็นชอบร่างพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 (ชวรงค์ ฉายะบุตร. 2539 : 35)

2. การบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบล มีการบริหารงานตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และแก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546 ดังนี้

2.1 สภาองค์การบริหารส่วนตำบล

2.1.1 สภาองค์การบริหารส่วนตำบลประกอบด้วยสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวนหมู่บ้านละ 2 คน ซึ่งเลือกตั้งขึ้นโดยราษฎร

2.1.2 อายุของสภาองค์การบริหารส่วนตำบล มีกำหนดคราวละ 4 ปี นับแต่วันเลือกตั้ง

2.1.3 สภาองค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

2.1.3.1 ให้ความเห็นชอบแผนพัฒนาตำบล เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารกิจการขององค์การบริหารส่วนตำบล

2.1.3.2 พิจารณาให้ความเห็นชอบร่างข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล ร่างข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี และร่างข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม

2.1.3.3 ควบคุมการปฏิบัติงานของคณะผู้บริหารให้เป็นไปตามนโยบายและแผนพัฒนาตำบล และกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับของทางราชการ

2.1.4 สภาองค์การบริหารส่วนตำบลมีประธานสภาและรองประธานสภา 1 คน ซึ่งเลือกจากสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

2.1.5 ประธานสภาและรองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 2 ปี

2.1.6 ปีหนึ่งให้มีสมัยประชุมสามัญ 2 สมัย หรือหลายสมัยแล้วแต่สภาองค์การบริหารส่วนตำบลจะกำหนดแต่ต้องไม่เกิน 4 สมัย

2.1.7 ให้สภาองค์การบริหารส่วนตำบลเลือกสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน เป็นเลขานุการ มีหน้าที่รับผิดชอบงานธุรการ และการจัดการประชุม

2.2. คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล

2.2.1 คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนึ่งคน และรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวนสองคน แล้วเสนอให้นายอำเภอแต่งตั้ง

2.2.2 คณะผู้บริหารมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

2.2.2.1 บริหารกิจการขององค์การบริหารส่วนตำบลให้เป็นไปตามมติข้อบัญญัติและแผนพัฒนาตำบล และรับผิดชอบการบริหารกิจการขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

2.2.2.2 จัดทำแผนพัฒนาตำบลและงบประมาณรายจ่ายประจำปี เพื่อเสนอให้สภาองค์การบริหารส่วนตำบลพิจารณาให้ความเห็นชอบ

2.2.2.3 รายงานการปฏิบัติงานและการใช้จ่ายเงินให้สภาองค์การบริหารส่วนตำบลทราบอย่างน้อยปีละสองครั้ง

2.2.3 ให้นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้แทนขององค์การบริหารส่วนตำบล

2.2.4 ในกรณีที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบลไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นกรรมการหรือให้มีอำนาจหน้าที่อย่างไร ให้ผู้รักษาราชการแทนทำหน้าที่กรรมการหรือมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในระหว่างรักษาราชการแทนด้วย

2.2.5 ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล ให้สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล นายกองค์การบริหารส่วนตำบล รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลและพนักงานส่วนตำบลเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

2.2.6 ให้นายกองค์การบริหารส่วนตำบล รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล และพนักงานส่วนตำบล ซึ่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแต่งตั้งมีอำนาจเปรียบเทียบคดีละเมิดข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลได้

2.3. อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล

2.3.1 องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

2.3.2 องค์การบริหารส่วนตำบล มีหน้าที่ต้องทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ดังต่อไปนี้

2.3.2.1 จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก

2.3.2.2 รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะ รวมทั้งกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

2.3.2.3 ค้ำครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.3.2.4 ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

2.3.2.5 ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

2.3.2.6 ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ

2.3.2.7 ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ

2.3.2.8 บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

2.3.2.9 ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมายโดยจัดสรรงบประมาณหรือบุคลากรให้ตามความจำเป็นและสมควร

2.3.3 องค์การบริหารส่วนตำบล อาจจัดทำกิจการในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ดังต่อไปนี้

2.3.3.1 ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ และท่าข้าม

2.3.3.2 กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์

2.3.3.3 บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร

2.3.3.4 การคุ้มครองดูแลและรักษาทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

2.3.3.5 ให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร

2.3.3.6 ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น

2.3.3.7 จัดให้มีและบำรุงรักษาทางระบายน้ำ

2.3.3.8 ให้มีและบำรุงสถานที่ประชุม การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจและสวนสาธารณะ

2.3.3.9 ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรและกิจการสหกรณ์

2.3.3.10 ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว

2.3.3.12 การท่องเที่ยว

2.3.3.13 การผังเมือง

2.3.4 ให้องค์การบริหารส่วนตำบล มีพนักงานส่วนตำบลและอาจจัดแบ่งการบริหารงานออกเป็น

2.3.4.1 สำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล

2.3.4.2 ส่วนต่าง ๆ ที่องค์การบริหารส่วนตำบลได้ตั้งขึ้น

2.4. รายได้และรายจ่ายขององค์การบริหารส่วนตำบล

2.4.1 องค์การบริหารส่วนตำบลอาจมีรายได้ ดังต่อไปนี้

2.4.1.1 รายได้จากทรัพย์สินขององค์การบริหารส่วนตำบล

2.4.1.2 รายได้จากสาธารณูปโภคขององค์การบริหารส่วนตำบล

2.4.1.3 รายได้จากกิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์ขององค์การบริหารส่วน

ตำบล

2.4.1.4 ค่าธรรมเนียม ค่าใบอนุญาตและค่าปรับ ตามที่จะมีกฎหมาย

กำหนดไว้

2.4.1.5 เงินและทรัพย์สินอื่นที่มีผู้อุทิศให้

2.4.1.6 รายได้อื่นตามที่รัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐจัดสรรให้

2.4.1.7 เงินอุดหนุนจากรัฐบาล

2.4.1.8 รายได้อื่นตามที่จะมีกฎหมายกำหนดให้เป็นขององค์การบริหาร

ส่วนตำบล

2.4.2 องค์การบริหารส่วนตำบลอาจมีรายจ่าย ดังต่อไปนี้

2.4.2.1 เงินเดือน

2.4.2.2 ค่าจ้าง

2.4.2.3 เงินค่าตอบแทนอื่น ๆ

2.4.2.4 ค่าใช้สอย

2.4.2.5 ค่าวัสดุ

2.4.2.6 ค่าครุภัณฑ์

2.4.2.7 ค่าที่ดิน สิ่งก่อสร้าง และทรัพย์สินอื่น ๆ

2.4.2.8 ค่าสาธารณูปโภค

2.4.2.9 เงินอุดหนุนหน่วยงานอื่น

2.4.2.10 รายจ่ายอื่นใดตามข้อผูกพัน หรือตามที่มีกฎหมายหรือระเบียบของกระทรวงมหาดไทยกำหนดไว้

2.5. การกำกับดูแลองค์การบริหารส่วนตำบล

2.5.1 ให้นายอำเภอมีอำนาจกำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล

2.5.2 เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล หรือประโยชน์ของประเทศเป็นส่วนรวม นายอำเภอจะรายงานเสนอความคิดเห็นต่อผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อยุบสภาองค์การบริหารส่วนตำบลก็ได้

2.5.3 เมื่อมีการยุบสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหรือถือว่ามี การยุบสภาองค์การบริหารส่วนตำบลให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นใหม่ภายใน 60 วัน

2.5.4 หากปรากฏว่าคณะกรรมการบริหารกระทำการฝ่าฝืนต่อความสงบเรียบร้อยหรือสวัสดิภาพของประชาชน หรือละเลยไม่ปฏิบัติตามหรือปฏิบัติการณ์ไม่ชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ผู้ว่าราชการจังหวัดอาจสั่งให้คณะกรรมการบริหารทั้งคณะหรือคณะกรรมการบริหารบางคนพ้นจากตำแหน่งได้ ตามคำแนะนำของนายอำเภอ

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2542 มีสาระสำคัญ 9 หมวด 1 บทเฉพาะกาล รวม 78 มาตรา มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สำคัญ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2548 : 11)

1. หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชน มีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างชุมชน

2. หมวด 5 การบริหารและการจัดการศึกษา

ส่วนที่ 2 การบริหารและการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

มาตรา 41 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่ง หรือทุกระดับตามความพร้อม ความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น

มาตรา 42 ให้กระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีหน้าที่ในการประสาน และส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบาย และได้มาตรฐานการศึกษารวมทั้งการเสนอแนะการจัดสรรงบประมาณ อุดหนุนการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

นอกจากนี้ ยังมีมาตราอื่นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาดังต่อไปนี้

มาตรา 8 (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

มาตรา 9 (2) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้

1. ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา
2. การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน

องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น

มาตรา 14 บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ซึ่งสนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีสิทธิได้สิทธิประโยชน์ตามควรแก่กรณี ดังต่อไปนี้

1. การสนับสนุนจากรัฐ ให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบ

2. เงินอุดหนุนจากรัฐ สำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กฎหมายกำหนด

3. การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษี สำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา 15 การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

1. การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษาหลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษาการวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

2. การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดผลประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหา และหลักสูตร จะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความ

สนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาสโดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

มาตรา 38 ส่งเสริมและสนับสนุนสถานศึกษาเอกชนในเขตพื้นที่การศึกษา ประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบาย และมาตรฐานการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคม อื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย

จะเห็นได้ว่าการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ได้ให้ความสำคัญกับทุกหน่วยงานในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

อัญชลี ธรรมะวิจิตร (2540 : 11) ได้กล่าวถึงบทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบลกับการศึกษานอกโรงเรียน ดังนี้

1. องค์กรบริหารส่วนตำบลสามารถให้คำแนะนำปรึกษาแก่ศูนย์บริการการศึกษา นอกโรงเรียนอำเภอในการวางแผนดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนต่าง ๆ เช่น การกำหนด กลุ่มเป้าหมาย การจัดกิจกรรมการศึกษาที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา เช่น การใช้สถานที่ การใช้วัสดุอุปกรณ์ การใช้บุคลากร และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น
2. การประชาสัมพันธ์งานการศึกษานอกโรงเรียนในพื้นที่ องค์กรบริหารส่วนตำบล สามารถส่งเสริมการจัดกิจกรรมการศึกษาด้วยการช่วยประชาสัมพันธ์การศึกษานอกโรงเรียนที่จัดขึ้นในพื้นที่โดยใช้รูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย เช่น การประชุมผู้นำท้องถิ่น การประชุมองค์กรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน การประชาสัมพันธ์เสียงตามสายในหมู่บ้าน
3. การประสานงานการจัดกิจกรรมการศึกษากับกลุ่มเป้าหมายศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องงานการศึกษานอกโรงเรียนเป็นงานที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นองค์กรบริหารส่วนตำบล ประชาชนในท้องถิ่น องค์กรในท้องถิ่นและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ลักษณะการประสานงานขององค์กรบริหารส่วนตำบล คือ การประสานงานเพื่อกลุ่มเป้าหมายในการเรียนการสอนสายสามัญ การศึกษาสาขาอาชีพ การประสานงานในการหาสถานที่เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน เช่น สถานที่ก่อสร้าง ห้องสมุดประชาชน สถานที่ก่อสร้างศูนย์การเรียนรู้ สถานที่ก่อสร้างที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน สถานที่พบกลุ่มการเรียนรู้การสอนสายสามัญประเภททางไกล สถานที่สอนวิชาชีพ นอกจากนี้ ยัง

เป็นการประสานงานเพื่อหาทรัพยากรในท้องถิ่นมาเป็นประโยชน์ในการจัดการศึกษา เช่น การหาแหล่งเงินงบประมาณ การประสานงานกับผู้รู้ในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากรในการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น

4. การให้คำปรึกษาแนะนำกับผู้จัดกิจกรรมการศึกษา เพราะองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นองค์กรในท้องถิ่นที่เข้าใจถึงสภาพปัญหาการดำรงชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างดีและเป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาชุมชน สามารถเข้าถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ องค์กรบริหารส่วนตำบลจึงเป็นผู้ที่จะให้คำแนะนำแก่ผู้จัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในเรื่องต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

จากบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลกับการศึกษานอกโรงเรียน และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ที่กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถเป็นกำลังสำคัญในการส่งเสริมการจัดการศึกษาในพื้นที่ ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนได้มีโอกาสรับการศึกษาและสามารถนำความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ จากการเรียนรู้มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ตลอดจนพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นให้เจริญยิ่งขึ้นต่อไป

บริบทของศูนย์การจัดการศึกษานอกระบบและการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.)

อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

ประวัติความเป็นมาและสภาพปัจจุบันของสถานศึกษา

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเฉลิมพระเกียรติ (ชื่อเดิม ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเฉลิมพระเกียรติ) ตั้งขึ้นตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2536 ใช้ชื่อย่อว่า “ศบอ.เฉลิมพระเกียรติ” เป็นสถานศึกษาในการบริหารงานของส่วนกลางสังกัด ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดบุรีรัมย์ ต่อมาเมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2551 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย” อาคารที่ทำการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ตั้งอยู่ภายในอาคารที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ

สภาพทั่วไปและสภาพเศรษฐกิจ สังคม

1.สภาพทั่วไป

1.1 ลักษณะที่ตั้ง

อำเภอเฉลิมพระเกียรติอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดบุรีรัมย์ ห่างจากตัวเมืองบุรีรัมย์ เป็นระยะทาง ประมาณ 65 กิโลเมตร ตามถนนสายบุรีรัมย์-ละหานทราย

1.2 มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์

1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ทั้งหมดเป็นที่ราบสูง ลาดต่ำจากทางทิศตะวันออก มีแม่น้ำไหลผ่านคือ ลำปะเทีย มีภูเขาพนมรุ้ง ภูเขาพระอังคารและภูเขาไปรบัด ป่าไม้มีเป็นส่วนน้อย

1.4 พื้นที่และการใช้ประโยชน์

ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา รองลงมาคือทำสวน

1.5 ภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดู

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ เดือนมีนาคม - เดือนมิถุนายน

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ เดือนกรกฎาคม - เดือนตุลาคม

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน - เดือนกุมภาพันธ์

1.6 การปกครอง

แบ่งเขตการปกครองออกเป็นเขตเทศบาล 3 แห่ง กับ 2 ตำบล 67 หมู่บ้าน

ดังนี้

เทศบาลตำบลตาเป็ก	11	หมู่บ้าน
เทศบาลตำบลยายแยมวัฒนา	16	หมู่บ้าน
เทศบาลตำบลถาวร	11	หมู่บ้าน
ตำบลเจริญสุข	14	หมู่บ้าน
ตำบลอีสานเขต	15	หมู่บ้าน

ข้อมูลศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในเขตพื้นที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จำนวน 17 แห่ง

1. ตำบลตาเป็กประกอบด้วย

- 1.1 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลตาเป็ก (กสน.ตำบลตาเป็ก) หมู่ 5
- 1.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านบัวตะเคียน หมู่ 10
- 1.3 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านดอนหนองแหน หมู่ 2

2. ตำบลอีสานเขต

- 2.1 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลอีสานเขต (กสน.ตำบลอีสานเขต) หมู่ 9

- 2.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดโคกตะแบก หมู่ 13
- 2.3 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านโคกยางพัฒนา หมู่ 5
- 3. ตำบลเจริญสุข
 - 3.1 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลเจริญสุข (กศน.ตำบลเจริญสุข) หมู่ 6
 - 3.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านโคกศรีละคร หมู่ 3
 - 3.3 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านประดาดจะบก หมู่ 2
- 4. ตำบลถาวร
 - 4.1 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลถาวร (กศน.ตำบลตำบลถาวร) หมู่ 8
 - 4.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านหนองหิน หมู่ 5
- 5. ตำบลยายแรมวัฒนา
 - 5.1 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลยายแรมวัฒนา (กศน.ตำบลยายแรมวัฒนา) หมู่ 1
 - 5.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านวัฒนาสามัคคี หมู่ 16
 - 5.3 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านชุมพรพัฒนา หมู่ 13

ปรัชญา

ยกระดับการศึกษา พัฒนาคุณภาพชีวิต ส่งเสริมธุรกิจพอเพียง

วิสัยทัศน์

สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อย่างมีคุณภาพ

พันธกิจ

1. จัดการศึกษาให้กับประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ตามความต้องการและความจำเป็น
2. พัฒนาการเรียนรู้ให้แก่ประชาชน เพื่อให้มีคุณธรรมนำความรู้และมีทักษะในการดำรงชีวิต บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
3. ส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนของสังคม มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
4. ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากสื่อเทคโนโลยี เพื่อการศึกษาและแหล่งการเรียนรู้อย่างทั่วถึง ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย

เป้าหมาย/วัตถุประสงค์

1. เป้าหมายด้านการยกระดับการศึกษาและการขยายโอกาสทางการศึกษาเป็นการยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับประชากรวัยแรงงาน และขยายโอกาสทางการศึกษาให้กลุ่มเป้าหมายที่มีความประสงค์จะได้รับการศึกษา ดังนี้

1.1 เป้าหมายระดับบุคคล

1.1.1 ประชากรวัยแรงงาน (15 – 59 ปี) ได้รับการยกระดับการศึกษาที่สูงขึ้นถึงระดับมัธยมศึกษาและการศึกษาต่อเนื่อง โดยจำแนกเป็น

1.1.1.1 ประชากรวัยแรงงานอายุ 15 – 39 ปี ได้รับการศึกษาระดับประถมและมัธยมศึกษา

1.1.1.2 ประชากรวัยแรงงานอายุ 40 – 59 ปี ได้รับการบริการการศึกษาต่อเนื่อง (การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน)

1.1.2 ประชากรกลุ่มผู้สูงอายุ ได้รับการศึกษาต่อเนื่อง ประกอบด้วยการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนและได้รับการบริการการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

1.1.3 ประชากรกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เช่น เด็กจากครัวเรือนที่ยากจน สตรี เด็กและเยาวชน ผู้พิการ ผู้ไม่รู้หนังสือและกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ ได้รับการบริการทางการศึกษานอกระบบที่เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียนประชาชนที่ได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

1.2 เป้าหมายระดับครัวเรือน ครัวเรือนไม่ต่ำกว่า 168 ครัวเรือน ได้รับการบริการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย อย่างน้อย 1 กิจกรรม (บ้านถาวร หมู่ 8 ตำบลถาวร อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์)

2. เป้าหมายด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของคนในชุมชนให้มีวิถีคิดและดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียง (โครงการครอบครัวพอเพียง) โดยดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 30 คน

3. เป้าหมายด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

3.1 พัฒนาคุณภาพการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานนอกระบบ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายโดยผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 5

จากฐานปีการศึกษา 2550 ใน 4 วิชาหลัก ได้แก่ วิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และ วิทยาศาสตร์

3.2 ลดอัตราการออกกลางคันของผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานนอกระบบ เฉลี่ยร้อยละ 5 ในทุกระดับ

3.3 ผู้เรียนหลักสูตรการศึกษาต่อเนื่อง แต่ละหลักสูตรไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 ผ่านเกณฑ์ การประเมินตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ของหลักสูตร

3.4 ผู้เรียน / ผู้รับบริการ กิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย แต่ละ กิจกรรมไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมที่เข้าร่วม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทำการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลต่อการ จัดการศึกษาของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในครั้งนี้ได้มีหลายท่านที่ได้ ทำการศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา รายละเอียดดังนี้

กัลยา สุทิน (2551 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลบ้านชะอวด อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้มีส่วน ร่วมประกอบด้วย เจ้าหน้าที่การศึกษานอกโรงเรียน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล สภาวัดนธรรม เจ้าอาวาส คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน รวมทั้งสิ้น 15 คน การดำเนินการ รวบรวมข้อมูลในการวิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์สรุปประเด็นเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า การใช้ชุมชนได้เข้ามีส่วนร่วมในการ ทำงานทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นการวางแผนการทำงาน ขั้นการดำเนินการและติดตามผล ขั้นสะท้อน ผล/ปรับปรุงกิจกรรม การจัดการศึกษาตลอดชีวิต ด้วยพื้นฐานความพร้อมของผู้มีส่วนร่วม ทำให้ ความร่วมมือทำกิจกรรมด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น และสร้างความเข้าใจ

1. ผลที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนร่วมของชุมชน ทุกคนให้ความร่วมมือและเห็นความสำคัญใน การทำกิจกรรมร่วมกันทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนการทำงานร่วมกัน และการดำเนินการร่วมกัน การตรวจสอบ การปรับปรุงและการพัฒนากิจกรรมร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการทำงานร่วมกัน ผสมผสานไปได้ดีทุกคน “ร่วมรับผิดชอบและรับชอบ” การทำกิจกรรมอยู่ภายใต้พื้นฐานของ ความสัมพันธ์ที่เสมอภาคและเท่าเทียมกัน และผู้มีส่วนร่วมเห็นความสำคัญเห็นประโยชน์ของการ ทำงานร่วมกัน ส่งผลให้การทำงานที่มีกิจกรรมหลากหลายเกิดพลังการขับเคลื่อนการทำงานและ พลังที่ช่วยหนุนเสริมในการขับเคลื่อนกิจกรรมของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

2. ผลที่เกิดขึ้นกับผู้รับบริการ “ผู้สูงอายุ” พบว่าการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนจากการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในพื้นที่เป็นทางการมากขึ้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันมีมากขึ้น การทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการสร้างความรักความผูกพันเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน เข้าใจกันและเกิดความเอื้ออาทรกันภายในกลุ่มผู้สูงอายุ สรุปผลการดำเนินการได้ 4 ด้านดังนี้

2.1 ด้านสุขภาพกาย กลุ่มผู้สูงอายุมีทักษะและความเข้าใจในการออกกำลังกายทำต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุ ตลอดจนวิธีการดูแลตนเองในการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์และเหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น การจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ด้านสุขภาพกาย พบว่าผู้สูงอายุเกิดการรวมกลุ่มในการออกกำลังกายเพิ่มมากขึ้น

2.2 ด้านจิตใจ การปฏิบัติธรรมในวันพระ โดยฝึกการสวดมนต์ นั่งสมาธิ ส่งผลให้เกิดความสงบด้านจิตใจ การฟังธรรมะในวันพระ ทำให้การดำเนินชีวิตเกิดความสุขทางใจต่อผู้ปฏิบัติ

2.3 ด้านอาชีพ เกิดการรวมกลุ่มเพื่อผลิตภัณฑที่ไว้จำหน่ายของชมรมผู้สูงอายุ เช่น การทำเครื่องหม้อ การทำพืมน้ำ การทำดอกไม้จันทน์

2.4 ด้านสังคม การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกัน ทำให้นำความรู้ไปช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นได้ เช่น การช่วยเหลือศพ ผู้ยากไร้ การทำกิจกรรมเพื่อเยี่ยมเพื่อนทำให้เกิดการช่วยเหลือผู้สูงอายุด้วยกันทั้งด้านวัตถุสิ่งของและการแสดงน้ำใจรักเอื้อเฟื้อต่อกันส่งผลให้เกิดความรักและความสามัคคีต่อกันในกลุ่ม

3. ผลที่เกิดขึ้นกับองค์กร โดยเฉพาะหน่วยงาน ศูนย์การศึกษานอกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เกิดความสัมพันธ์อันดีกับผู้มีส่วนร่วม ส่งผลให้การจัดกิจกรรม มีประสิทธิภาพต่อผู้รับบริการ “ผู้สูงอายุ” เกิดผลในเชิงบวกต่อ องค์กรและสร้างความเชื่อมั่นในการทำงานร่วมกันของชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้ระดับหนึ่ง

จินตนา กิตติสยาม (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ในศูนย์การเรียนชุมชน ตามที่คณะของประชาชน สภาองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัด องค์การบริหารส่วนตำบล และครูศูนย์การเรียนชุมชน จังหวัดพิษณุโลก ในงาน 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการวางแผน 2. ด้านการดำเนินการ 3. ด้านการประชาสัมพันธ์ 4. ด้านการประสานงาน และ 5. ด้านการติดตามผลและประเมินผล เพื่อเปรียบเทียบที่คณะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และ ความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในศูนย์การเรียนชุมชน ของประธานสภา องค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และครูศูนย์การเรียนชุมชน จังหวัด

พิษณุโลก จำแนกตามตัวแปร ได้แก่ ตำแหน่ง วุฒิการศึกษา และเพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในศูนย์การเรียนชุมชน พบว่า

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษานอกโรงเรียนในศูนย์การเรียนชุมชน ของประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และครูศูนย์การเรียนชุมชน จังหวัดพิษณุโลก ในงาน 5 ด้าน อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน
 2. ความต้องการมีส่วนร่วมในการศึกษานอกโรงเรียนในศูนย์การเรียนชุมชน ของประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และครูศูนย์การเรียนชุมชน จังหวัดพิษณุโลก ในงาน 5 ด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน
 3. ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และครูศูนย์การเรียนชุมชน มีวุฒิการศึกษาต่างกัน คือ วุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและต่ำกว่า และวุฒิการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในศูนย์การเรียนชุมชน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
 4. ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และครูศูนย์การเรียนชุมชน มีวุฒิการศึกษาต่างกัน คือ วุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและต่ำกว่า และวุฒิการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา มีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในศูนย์การเรียนชุมชน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
 5. ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และครูศูนย์การเรียนชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในศูนย์การเรียนชุมชน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
 6. ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และครูศูนย์การเรียนชุมชน มีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในศูนย์การเรียนชุมชน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
 7. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในศูนย์การเรียนชุมชน
 - 7.1. ด้านการวางแผน ควรมีการวางแผนตรงตามวัตถุประสงค์
 - 7.2. ด้านการดำเนินการ ควรสำรวจความต้องการของประชาชน
 - 7.3. ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรประชาสัมพันธ์อย่างรวดเร็ว ต่อเนื่อง และทั่วถึง
 - 7.4. ด้านการประสานงาน ควรประสานงานทั้งภาครัฐและเอกชน
 - 7.5. ด้านการติดตามผลและประเมินผล ควรติดตามผลและประเมินผลทุกขั้นตอน
- บุญดิ่ง อุ่นแก้ว (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล ในจังหวัดเพชรบูรณ์

พบว่า

1. คณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนอยู่ในระดับปานกลาง และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานมากกว่าด้านอื่น ๆ

2. ปัญหาอุปสรรค อยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาการไม่มีค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าตอบแทน ค่าพาหนะ และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกโรงเรียน มากกว่าด้านอื่น ๆ

3. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เจ้าหน้าที่การศึกษานอกโรงเรียน ควรชี้แจงนโยบาย แผนงาน ให้เข้าใจอย่างชัดเจน

4. เปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่การศึกษานอกโรงเรียน กับคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล ด้านการมีส่วนร่วม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้านปัญหาอุปสรรค และด้านความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วินัย เชื้อเพชร (2532 : 91-99) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนของคณะกรรมการหมู่บ้าน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. คณะกรรมการหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยส่วนรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมอยู่ในระดับมาก ในด้านการแสดงความคิดเห็นด้านการดำเนินการ และด้านการวางแผน ส่วนด้านการติดตามและประเมินผล และด้านการตัดสินใจอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายกิจกรรม พบว่า จากจำนวนกิจกรรมทั้งหมด ที่ศึกษา 40 กิจกรรม คณะกรรมการหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมอยู่ในระดับมาก จำนวน 27 กิจกรรม ส่วนอีก 13 กิจกรรม อยู่ในระดับปานกลาง

2. ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยส่วนรวมพบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านที่มีตำแหน่งต่างกันมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่คณะกรรมการหมู่บ้านที่มีระดับการศึกษาและระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2.1 พิจารณาผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นรายด้านพบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านที่มีตำแหน่งต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านการแสดงความคิดเห็นด้านการตัดสินใจ และด้านการดำเนินการ และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านการวางแผน

พิจารณาผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นรายกิจกรรม พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านที่มีตำแหน่งต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จำนวน 6 กิจกรรม และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 6 กิจกรรม

2.2 พิจารณาผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นรายด้าน พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านการแสดงความคิดเห็น และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านการวางแผน

พิจารณาผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นรายกิจกรรม พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จำนวน 1 กิจกรรม และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 11 กิจกรรม

2.3 พิจารณาผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นรายด้าน พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทุกด้าน

พิจารณาผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นรายกิจกรรม พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จำนวน 2 กิจกรรม และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 9 กิจกรรม

สามารถ ไชยพันธุ์ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและความพร้อมในการจัดการศึกษาตามอัยศาสตร์ของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน โดยจำแนกกลุ่มขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ดำเนินการตามรายได้ประจำปี และดำเนินการศึกษาความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมใน 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านกิจกรรมการจัดการศึกษาตามอัยศาสตร์ 2. ด้านการวางแผนนโยบายการดำเนินการจัดหลักสูตร 3. ด้านการใช้ทรัพยากรในชุมชน 4. ด้านการดำเนินการจัดการเกี่ยวกับบุคลากร และ 5. ด้านการควบคุมติดตามประเมินการดำเนินการ ในส่วนของการศึกษาในระดับความพร้อมในการดำเนินการจัดการศึกษาตามอัยศาสตร์นอกจากจะเปรียบเทียบระดับความพร้อมโดยการจำแนกองค์การบริหารส่วนตำบลออกเป็นกลุ่มตามรายได้ที่ต่างกันแล้วยังจำแนกความคิดเห็นของสมาชิกตามตำแหน่งที่รับผิดชอบในองค์การบริหารส่วนตำบลที่ต่างกันไป อันได้แก่ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เลขานุการองค์การบริหารส่วนตำบล และกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล ระดับความพร้อมที่

ดำเนินการศึกษาเปรียบเทียบแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1. ระดับความพร้อมด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย 2. ระดับความพร้อมด้านการวางนโยบายการดำเนินการจัดหลักสูตร 3. ระดับความพร้อมด้านการใช้ทรัพยากรในชุมชนมาดำเนินการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย 4. ระดับความพร้อมด้านการดำเนินการจัดการเกี่ยวกับบุคลากร และ 5. ระดับความพร้อมด้านการควบคุมติดตามประเมินผลของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย กลุ่มตัวอย่างของการศึกษามีทั้งสิ้น 603 คน จาก 92 องค์กรบริหารส่วนตำบลของจังหวัดน่าน โดยจำแนกตามกลุ่มของตำแหน่ง ได้แก่ ประธานองค์กรบริหารส่วนตำบล จำนวน 92 คน ปลัดองค์กรบริหารส่วนตำบล จำนวน 92 คน เลขานุการองค์กรบริหารส่วนตำบล จำนวน 92 คน และกรรมการองค์กรบริหารส่วนตำบล จำนวน 327 คน ดังนี้

1. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยของสมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน สมาชิกส่วนใหญ่เห็นด้วยมากในการที่จะเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเกือบทุกด้าน ยกเว้นด้านการควบคุมติดตามประเมินผลการจัดการศึกษาที่สมาชิกเห็นด้วยน้อย

2. ความพร้อมในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยของสมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน พบว่า ประธานองค์กรบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์กรบริหารส่วนตำบล เลขานุการ และกรรมการองค์กรบริหารส่วนตำบล มีความพร้อมในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยไม่แตกต่างกันอย่างนัยสำคัญทางสถิติทุกด้าน

3. องค์กรบริหารส่วนตำบลที่รายได้แตกต่างกันมีความพร้อมในการจัดการศึกษาไม่แตกต่างกันอย่างนัยสำคัญทางสถิติ

สุพัฒนา ภูมิศักดิ์ (2545 : 106-107) วิจัยเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของผู้บริหารสถานศึกษาในโครงการ โรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาในโครงการ โรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนที่มีความเห็นด้วยกับการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เพราะผู้บริหารสถานศึกษาต่างก็มีภาระงานการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างเต็มเวลา และยังไม่มีความพึงพอใจในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย นอกจากนี้เรื่องการศึกษา และการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เป็นเรื่องใหม่ยังไม่มีสถานศึกษาใดดำเนินการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ

สรุปจากผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น เพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการดำเนินงานการจัดกิจกรรม การจัดหลักสูตรการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับบุคลากร

ที่ปฏิบัติงานในศูนย์การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย สนับสนุนเสริมสร้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านการวางแผน การดำเนินการ เพื่อใช้เป็นมาตรฐานในการพัฒนาปฏิบัติงาน และมีประสิทธิภาพตลอดจนประชาชนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการศึกษาอย่างแท้จริง ผู้วิจัยมุ่งที่ศึกษามีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลต่อการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเช่นกัน ประกอบกับพื้นที่ที่ทำการศึกษายังไม่มีใครที่ทำการศึกษาในเรื่องนี้